

Marijan Grakalić
Posljednji Štignjedeci
Pastoralna tragedija iz našeg kraja

Mala biblioteka “Dragutin Domjanić” (118. knjiga)

Nakladnik

Pučko otvoreno učilište Sv. Ivan Zelina

Za nakladnika

Vesna Bičak-Dananić

Ilustracije

Dubravka Periša

Lektor

Biserka Drbohlav

Dizajn i grafička priprema

Zoran Osrečak

Tisak

Tiskara Zelina d.d., Sv. Ivan Zelina

Tiskano u 300 primjeraka

ISBN 978-953-8470-05-9

CIP zapis je dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 001184123.

Marijan Grakalić

Posljednji Štignjedeci

Pastoralna tragedija iz našeg kraja

Sv. Ivan Zelina, 2023.

Sad smo bezbrižni, laki i nežni.

*Pomislimo: kako su tihi, snežni
vrhovi Urala. (Crnjanski)*

Uvod: Legenda o čarobnom brijegu

U mom kraju tisuću je brežuljaka, na njima se živi odvajkada, no samo je jedan od njih bio pravi i moj. Štignjedeci iznad Blaževdola, na čijem je vrhu stara kuća u koju sam se vratio nakon rata. Tu me dotaklo shvaćanje kako uspinjanje na brežuljak stvara posebnu vrstu energije, onu koja šireći vidike ne samo da može promijeniti svijest i oporaviti tijelo već djeluje i na konstantu sudbine. Uzdizanje prema gore, prema vrhuncima, oduvijek je bilo jedinstveno iskustvo. Još su stari narodi brežuljcima pridavali posebno značenje. Moderni psihoanalitičari, o kojima danas pišu sve novine koje drže do sebe, pokušali su to objasniti simbolikom Venerina brežuljka, seksualnim činom i misterijem očinstva, govoreći o tome iz fotelje ili s kakva prašna kauča. Nisu se uspinjali. Šteta. "Sveto brdo" tu je predstavljeno kao posebno mjesto, na kojemu bi se prisebnim uzdizanjem moglo osvijestiti ono u nama

nesvjesno, a time bismo lakše razumjeli sebe. Nisam sklon takvim novotarijama, moguće i zato što jedino sebe koliko-toliko razumijem; uspinjanje na brdo za mene ima i druge konotacije. Uvijek sam ga doživljavao kao uzdizanje u trijumf, neovisno o tome jesam li se uspinjao do kuće ili još više, prema kleti u vinogradu. Tada se, naročito za dobra dana i uz vjetar, već nakon nekoliko koraka osjeti oslobađanje, odvajanje od svega opterećujućeg što ostaje dole, iza nas. Osvojiti brdo, naći se na njemu, znači ujedno nadići životne prepreke na koje nailazi svatko od nas. Uspinjanje predstavlja svjesno uzdizanje iznad vlastitih granica, ili onoga što mislimo da one jesu. U jednoj legendi o svetom brdu spominje se sedam uzdizanja važnih na životnom putu. Tek je sedmo konačno i fatalno. Krv onoga tko ga postigne bit će, vjeruje se, bliže Bogu, bliskija mu čak od tinte kojom se pišu svete knjige i izreke. Ovo je priča o mojih sedam uzdizanja. Za njih je postojala veoma surova priprava, Veliki rat.

Važno je jasno razumjeti riječi, bez obzira odnose li se na sam put ili na cilj na njegovu kraju. Sama riječ “Štignjedeci” dolazi od glagola “stignuti”, odnosno: dospjeti, doći na kraj puta, ostvariti namjeru, ali i doseći krajnju ljubav ili, još upečatljivije, “biti zadešen (ne)srećom”. U stvarnosti, Štignjedeci su posljednja ulica u Blaževdolu, mjestu koje i asocijativno i zbiljski

ima biljeg svetog, prave anande, mokše, nirvane, to jest oslobađanja i blaženstva, iako se nalazi u srcu Prigorja.

Prvo uzdizanje: Povratak

Opet su stigli vjetrovi na brežuljak koji sam godinama sanjao. Točnije, sanjao sam vjetar s njegovih proplanaka, sve dok se jučer nisam uistinu vratio. Tada se i vjetar vratio k meni, dokazujući kako se početak i kraj uvijek nekako dodirnu. Prvo sam sjeo na kameni prag i iz pukotine pri njegovu dnu izvukao ključ. Odahnuo sam, iako nisam bio siguran da sam išta i ikoga spasio, pa ni sebe. Zidovi kuće bili su bijeli, ali ne tako bijeli kao u sjećanjima. Vrijeme je učinilo svoje; druga je stvar što čovjek vjeruje da se vrijeme nikada ne može iscrpiti. Moj krevet me prepoznao, a jako dugo vremena bio mi je tek dio budućnosti koja se može i ne mora ostvariti.

Mirna noć ovdje ima vlastitu svijest. Sjene i tame šume u trenu mogu izgledati poput čudesnih znakova ili simbola, poput lica mrtvih koje sam susretao minulih

godina. A možda i nije tako. Možda je sve to tek bunilo koje me pohodilo u prvom nemirnom snu pri povratku kući nakon gotovo šest godina izbjivanja. Duša se buni protiv domaćinskog mira poslije jezivih iskustava gladi, straha i neizvjesnosti. Zaspao sam tek u osvit, lagano se prepuštajući jednostavnom snu. Okrepi u kojoj tijelo i svijest posve zamru.

Prije podne pripremio sam ražanj da ispečem gusku. Dva su razloga. Prvo, nemam ništa drugo osim guske koja se tu gore zadesila pukim čudom. I drugo, u Zagrebu sam prije koji dan čuo kako smo mi Hrvati u novu državu Srba, Hrvata i Slovenaca uletjeli kao “guske u magli”. Da je to Radić rekao na zasjedanju Središnjeg odbora Narodnog vijeća u Zagrebu 24. studenog 1918., prije nego što je naša delegacija otišla u Beograd potpisati ujedinjenje sa Srbijom. To me podsjetilo na jednog srpskog časnika, mitraljesca. Bili smo zajedno u zarobljeničkom logoru kraj Odeze kad je tamo ustrojen Dobrovoljački srpski (jugoslavenski) korpus. No njemu su stvari odmah krenule krivim putem. Srpski oficiri nastojali su dobiti što više zarobljenih vojnika u svoje postrojbe, ali to nije išlo lako. Zagovarali su, unatoč politici Londonskog odbora o zajedničkoj domovini, tezu o svim Srbima u jednoj državi. U tome je prednjačio general Živanović, zapovjednik korpusa, i neki njegovi oficiri. S druge strane, najbolji odgovor

zašto zarobljenici iz carevine nisu na to pristajali bio je upravo dopis jednog pravoslavca, mitraljesca, poručnika Kumbatovića iz Banata, koji se zahvalio na pozivu da bude dio te i takve postrojbe Južnih Slavena. Napisao je kako je godinama bio oduševljen idejom jugoslavenstva kao jedinom spasonosnom. Ali, isključivo ako se zasniva na jednakopravnim i demokratskim principima. Ovako, kako je to sada ponuđeno, nema druge nego zahvaliti se i radije ostati u zarobljeništvu. I on nije bio jedini. Većina vojnika ostala je u zarobljeničkom logoru. Uskoro smo poslani na istok krčiti šume. Tu su se mnogi pridružili Crvenoj gardi. Tako smo i nas četvorica, dugokosi Imbro, spretni Švec, golemi Romul Sakyamuni i ja, svi iz istog kraja, Blaževdola, spletom nesreće opet postali vojnici, ovaj put crvenoarmejci.

Brežuljkom se polagano širi miris pečenja. Mačke već stoje u redu kraj štaglja. Rat, Rusija, zarobljenički logor, dobrovoljački odred, privremena vlada Kerenskog, revolucija, Lenjin, oktobar, Trocki, konjica Crvene armije, stotine bogalja po cestama, bespoštedne bitke i masovne smrti u nepreglednim zelenim prostranstvima te goleme zemlje, i dalje su sa mnom. To vrijeme posvuda je već prošlo, osim u nama koji smo ga neposredno doživjeli. U početku zarobljeništva i vojevanja protiv bjelogardijaca i intervencionista osjećali smo se, sva četvorica, kao uljezi u stranom svijetu.

Tuđa nas je neodređenost zaokupila i prestrašila. No s vremenom, a i ruski smo znali sve bolje, nekako smo se snašli u tim, za nas novim okolnostima. Ipak, golemu udaljenost od doma sve smo češće i dublje doživljavali krajnje neutješno.

Nije postojalo ništa za što bi se čovjek htio vezati. Ukrajina, Samara, Čeljabinsk, Krasnodarsk, Omsk, lenski rudnici zlata u Jakutiji, Sibir i druga područja i gradovi kojima smo prolazili uglavnom su zračili strahom i tjeskobom što ih donosi rat. Vidjelo se da se u nekima od njih prije dobro živjelo, premda se to sada teško moglo zamisliti. Naše je ratovanje s vremenom postalo unutarnji hod prema ravnodušnosti, jer kako inače podnijeti toliko smrti i krvi, nasilja. Dobar dio naših vojnika zanosio se idejom da stvaraju novi svijet, prvu državu proletera i seljaka, pa su jedva čekali vratiti se na Balkan, u Jugoslaviju, da budu posrednici koji će donijeti goruću baklju revolucije, svjetlo novog svijeta. I nas četvorica smo maštali da se vratimo kući. Ne zato da postanemo komitenti revolucionarnih ideja, već zbog jednostavna načina života koji smo voljeli. Izbjegavali smo političke kursove i propagandu u kojoj su mnogi našli novu djelatnu religiju, vjerujući da su kotačići u velikom mehanizmu stvaranja boljeg svijeta.

Svatko od nas nastojao je pronaći neku svoju preokupaciju, odmak, kako bi lakše podnio tu grandioznu svjetsku predstavu upitne svrhe. Imbro i Švec voljeli su družiti se sa ženama, što je u tom podneblju bilo moguće tek u rijetkima prilikama, potvrđujući kako su strast i patnja i na drugom kraju svijeta gotovo dijalektički povezane. Sva neodoljivost svijeta, unatoč užasnim prilikama, za mene se ogledala u rijetkim mirnim, samotnim trenucima. Znao bih odjahati u prostrane brezove šume zamišljajući da me iza nekog proplanka čeka početak novog života koji uznosi i zanosi, i u kojem neće biti ni notorne ravnodušnosti ni otrcanih fraza. Tu sam naučio kako je ponekad dovoljno samo skrenuti pažnju u svoj unutarnji prostor jer u njemu uvijek postoji ljekovita tišina. U miru, uz vjetar i šuštanje lišća, prisjećao sam se putovanja s ocem po Italiji i Njemačkoj i raznih drugih trenutaka, kao što su tri zvonara izgubljena u tornjevima San Gimignano ili Bogorodica uklesana u kameni zid kuće na raskršću dviju drevnih dalmatinskih kala. Najednom bi iskrsnule sitnice, nekada nevažne, a sada dragocjene poput mirisa vlastite kože. Ipak, većinu vremena sva prošlost činila mi se nestvarnom. U surovoj stvarnosti sve osim nje postaje opsjenom, nedopuštenom poezijom koja samo smeta opstanku i preživljavanju, uglavnom, nepotrebnom nesrećom.

Prijala mi je guska. U kasno popodne, kad negdje iza horizonta već zrije mlada noć, ovdje na brežuljku tišina najavljuje svoju skoru vlast. Trebao bih se dosjetiti neke buduće svrhe i pripremiti se za nju. Nije ugodno svakoga dana osjećati se kao da postojiš jedino u sjećanju. U utihlom bojnopolju, gdje posvuda leže tijela mrtvih. I ljudi i konja. Poneka tjeskobna životinja još izgubljeno luta među leševima i kraterima od granata. Zastane, popije malo vode pa se poput aveti odvuče dalje. Iznad je crno nebo s tamnim oblacima. Prolazim poput siluete, lagano kao da nisam prisutan, iako su mi čizme dobrano blatne. U jednoj plitkoj jami pronalazim Imbru i Šveca. Ona ih je spasila od granata. Dobro su, iako ne mogu govoriti. Nijemo osluškiju tišinu nakon što je bitka zamrla. Zajedno idemo dalje. U ušima vibrira praznina. Sve drugo isisano je iz atmosfere prethodnim snažnim eksplozijama. Daleko naprijed vidim Sakyamunija. Sjedi na povećem kamenu i pjeva. Nije nas čuo kad smo mu prišli. Pjeva na jeziku koji ne poznajem, a moguće je da ga ni on ne razumije. To je neka šamanska brojlica. Čuo ju je prije par mjeseci u jednom sibirskom selu i zapamtio. Možda tako domoroci pjevaju mrtvima. Sjednemo pored njega. Imbro iz šinjela izvadi flašu s votkom. Gladni smo, ali ta je flaša sve što imamo. Sakyamuni neće pije. Uporno baja nad mrtvima. Tama noći utočište je u našem unutarnjem bijegu od vremena. Izgleda kao da ga nema i da ga više neće ni biti.

– To je i tako bilo katoličko i židovsko groblje – komentirao je Švec dok smo se spuštali niz strminu prema obali mora na kojoj se okupilo mnoštvo djece i veselo trčalo po plićaku. Posvuda tragovi malih stopala u pijesku, dok u visinama bijele ptice kruže iznad pučine tražeći ribe. U ovom gradu na obali Crnog mora novi su poduzetnici podigli zoološki vrt na mjestu starog groblja. Sada se boje, jer je Poljska napala Rusiju i oduzela velika područja Ukrajine i Bjelorusije, da je to možda posljednje veliko ulaganje za duže vrijeme. Neće biti novih životinja, ni zarade.

– Dolje uz obalu prodaju dinje – reče na ruskom crni musavi dječak koji je dotrčao do nas, prevrćući u ruci plavi kamičak.

– Idemo!

Švec, Imbro, Sakyamuni i ja produžimo korak.

Dinje smo jeli goli. Sjedeći u plićaku, režući ih bajunetom. Veliko crveno sunce, trubljenje brodova u luci i vizije potaknute vječnim ritmom mora, valova. Iako je kasno popodne, prošarano sjenama drveća koje raste uz obalu, oblijeva nas žega mladog ljeta. Zatvoriš oči i crvena boja je svuda oko tebe. Prozračna. Nije gusta kao krv na slikama u crkvama ni ona na mrtvima.

Danima smo nas četvorica putovali kući iz dalekog Krasnojarska, nakon predaje trupa bijelih admirala Kolčaka početkom ove, 1920. godine, zahvaljujući našem zapovjedniku gospodinu Oskaru Jelačiću, banovom nećaku koji je vodio Četvrtu kozačku konjaničku armiju Crvene armije pod maršalom Buđonijem. Prvo smo svi bili ratni zarobljenici, kao i Jelačić, da bismo se kasnije, a nije bilo druge, priključili Crvenoj gardi. Jelačić je bio izvrstan časnik, s najboljim je ocjenama završio Carsku konjaničku akademiju 1913. u Karlovcu. U našoj je postrojbi, osim Kozaka, bila još nekolicina domaćih ljudi. Nama koji nismo željeli ostati u Rusiji, što je bila jedna od ponuđenih opcija, nakon ove pobjede dao je otpusni nalog i pomogao da se vlakom vratimo u Moskvu. Odatle smo krenuli dalje prema jugu, što zaprežnim kolima, što pješice. Uglavnom ne pričamo o tome kako je doma i što će nas zateći kada, tj. ako se vratimo. To ni sami ne znamo. Čuli smo da se nove vlasti boje jugoslavenskih povratnika koji kući nose “dašak” revolucije, ideje i oružje promjene.

Umorni stari putovi već mjesecima su naša stvarnost. I na njima se ponekad mogu nazrijeti slutnje da negdje još moraju postojati svijetli dijelovi života. Zvono večernjice. Nema mogućnosti da se čovjek puno dvoumi. Život je podjednako star kao i smrt. U to smo se u ratu duboko osvjedočili. Želja za povratkom

sada je bila toliko snažna da se sve drugo doimalo kao kulisa ukrašena tužnim simbolima srušena prošla svijeta. Iskreno, ovakav život jedva smo razumjeli, pa je povratak u domovinu ponekad izgledao kao opsjena koju izgubljeni u bespućima Rusije beznadno slijedimo. U tom grčevitom naporu da se izmaknemo i vratimo bilo je gotovo atavističke prostodušnosti. Naivnosti koja vjeruje da je svakome, pa i nama, obećana sreća, što je zapravo obična dogma. No mi smo radije vjerovali u nju nego u velike riječi koje su zanosile mase. Ipak, duboko ispod svih misli i napora pulsiralo je nespokoјstvo. Možda posve iracionalno, ali svejedno prisutno. Ticalo se onog minulog života koji smo ostavili iza sebe i sada idealizirali, kroz što se provlačilo neizrečeno ali neizbježno pitanje što nas uopće čeka kod kuće. Ovdje smo, pak, bili izloženi nervozi rata, moći parola i politike, okruženju bijede i stradanja.

Bezdan se često činio kao jedino što preostaje. A onda posve nenadano naiđemo na veliki crni trgovački brod u luci. Plovi za Istanbul i Trst. Plaćamo zlatom da bismo postali pomoćni mornari i dva-tri tjedna čistili palubu, skidali hrđu i bojali oplatu broda. No tako ćemo puno brže do doma. Nadamo se. Nada nam je sve u ovoj situaciji, u beskrajnoj brizi, strepnji i razmišljanju. U mraku kabine hladan se znoj suši na tijelu. Brod je krenuo. Kroz okrugli prozor gledam ne bih li vidio

kakvo svjetlo. Znakove života. Pred jutro razišli su se oblaci. Ukazuju se morski krajolici. S novim obzorjima raste samopouzdanje.

– Lenjin je promijenio svijet – počeo je svoju priču okupljenim mornarima na palubi golemi Sakyamuni uvjerljivošću propovjednika. Tako ga zovemo jer se u Sibiru navukao na budizam. – Mi još ne možemo shvatiti što se dogodilo. Nikada više neće biti kao u predratno doba, ni noći više neće biti modre, sjećanja će nam biti sve tanja, dok se konačno ne istope i propadnu s našim svijetom.

Najljepše bi bilo živjeti kao događaji u oblacima. Ispružiti dlan prema nebu pa da nas neka nevidljiva sila uzdigne i s lakoćom premjesti tamo kamo smo krenuli. Što je nebo drugo nego jedno ogromno suosjećanje, svima vidljivo?! Svima podjednako blisko i daleko, sveobuhvatno u vremenu i prostoru. Sve manje sam vjerovao da je sve ono što smo prošli i preživjeli slučajno. No tko to može zasigurno znati? Dani, mjeseci i godine nepovratno su prošli. I Sakyamuni je u pravu, svijet se promijenio i mi se vraćamo nekamo drugdje, ne u ono mjesto i život kakvi su nam ostali u uspomenama.

Do dolaska u tršćansku luku vrijeme se pretvorilo u modrinu i nestalo, a Imbro je u Jadranu, udicom

koju je posudio od nekog mornara, upecao svoju prvu morską ribą. Razmijenio ju je s kuharom za dvije velike konzerve usoljene govedine.

– Źao mi je što nije imao jegera, ali i ovo će dobro doći – komentirao je. Pojeli smo ih istu večer.

Vrele tršćanske ulice i miris ustajalog mora. Sve se ovdje čini drugačijim nego u Rusiji. Bućan melodiozan jezik, plavetnilo noći stopljeno s plavim morem. Ali iza zatvorenih vjeđa nema pomoći. Nespokoj ima grimiznu boju. Sada kad smo domu bliže nego ikada, zebnja je još jaća. Kao i sumnja da bi opet nešto moglo poći po zlu. Odsjeli smo u maloj gostionici kraj željezničkog kolodvora. Koliko dugo to nisam doživio?! Zaprepašćujuće. Vlak za Zagreb preko Postojne, gdje je nova granica, i Ljubljane išao je tek idući dan. Kupili smo civilnu odjeću. Svi osim Sakyamunija. Za njega nije bilo dovoljno velikog broja hlaća ni sakoa, pa je ostao u izlizanoj uniformi. Unatoč tome što su ga ljudi podozrivo pogledavali, nije bilo dobacivanja ili ruganja. Hodao je ulicama u sumraku poput goleme neželjene sjene, koju se nerado gleda i nerado je se prisjeća.

I Kraljevina Italija i Kraljevina SHS već su imale propise kojima se zabranjuju obilježavanje austrougarskih blagdana, veličanje te zemlje i njezina nasljeđa ili slavljenje carske obitelji. Italija je odmah

nakon rata okupirala Istru, Zadar i otoke. Rijeka je, osim Sušaka, također bila talijanska. Ponavljala se ista priča. Naime, još od ujedinjenja Italije postoji politika oslobođanja i pripajanja austrougarskih krajeva u kojima žive Talijani pod talijansku krunu. Dakle, živo je geslo glasilo: svi Talijani u jednoj državi. Srpski oficiri ni u tome nisu bili originalni.

Sivi je sumrak na obali. Šetamo u tišini. Oleandri u teglama i miris soli u zraku. Topao vjetar zapuhao je jače, kao da želi još više zgusnuti mrak koji donosi noć. A ja želim buduće blage dane. Nakon svega, volio bih da je svako jutro nedjeljno. Usporeno i odmaknuto od obaveza, bilo kakve prisile, i bez vlage u dvorištu. Tako da se mogu bez zadržke posvetiti dokolici, lišen ambicija da mijenjam bilo što. Uostalom, to je već iskušano. Možda bih tako mogao izbjeći većinu budućih tjeskoba.

Misli su otišle naprijed, omotane brigom što će nas dočekati na granici. Znali smo da su se mnogi jugoslavenski vojnici, par mjeseci nakon dolaska kući, ipak vratili u Rusiju jer su stalno bili pod prismotrom, nadgledani i sumnjičeni, kao da su ponovo u nekom zarobljeništvu. Strah od revolucije i pobune naroda bio je daleko veći od straha za narod.

Na granici su nas žandari iskricali iz vlaka i pet dana ispitivali. U našim riječima tražili su bilo kakvu nedosljednost kako bi nas povezali s Crvenom armijom i boljševicima te odmah uputili u neki od domaćih kazamata. Međutim, mi smo se čvrsto držali naše priče o sječi drveća u Sibiru i o tamnovanju u zatvoru u Samari.

U tom je gradu, inače, osnovan Prvi jugoslavenski komunistički puk, ali nakon prvih borbi morao se povući. Prešutjeli smo i mnoge druge stvari. Uostalom, sigurni smo bili jedino u to da nas je puka Božja providnost vodila do Crnog mora i plovidbe kući. Nismo bili dio Agitpropa, ni predavači na boljševičkim političkim školama. Propitivanje o tome poznajemo li sovjetsku propagandu bilo je dio standardne procedure za sve povratnike iz sovjetske Rusije. Strah od ideje Oktobra bio je golem. Svaki povratnik dobivao je osobni karton u koji se upisivala procjena u kojoj mjeri je podlegao idejama boljševizma. Kao da je zaražen, pa ima ispis povijesti bolesti. Kako se 1918. godine vratilo oko 350.000 vojnika, a iduće još 200.000, od kojih su mnogi i u Jugoslaviji mogli postati oružje revolucije, vlast je bila izuzetno oprezna. Pokraj Maribora napravljen je veliki logor za povratnike, ali bilo ih je na još pedesetak drugih mjesta. Povratnici bi u njima provodili određeno vrijeme na policijskom ispitivanju, da bi poslije, shodno procjenama, bili pušteni kući. Ili ne.

I ljeti su u Sloveniji noći hladne. U nizinama zna biti magle, dok izjutra vrhunci planina blistaju na suncu. Koliki su ljudi tu ubijeni, nestali ili nastradali braneći zapadnu granicu na Soči od Talijana?! Nisu znali da će njihove ideale izdati oni u koje su se pouzdali kao zaštitnike jugoslavenske ideje i politike. Srbija je dugo smatrana Piemontom Jugoslavije, a na kraju je ispalo da je nešto posve drugo, novi hegemon u krhkom ustroju tek stvorene države.

U Zagreb smo putovali vlakom, pod stražom. Tijekom puta činilo mi se da svaki glas koji sam čuo zvuči kao glasovi iz mraka što smo ga ostavljali za sobom prolazeći kroz razrušene ruske gradove s prašnim cestama, pored uplašenih ljudi, oskvrnutih križeva na oltarima, biblioteka i trgovina praznih polica i polja na kojima su usahli tragovi krvavih žuljeva. Pogodila me svojevrсна unutarnja okupacija, pa se kriomice pokušavam utješiti. Zamišljam stjegovе Bizanta, grimizni purpur leprša na svakoj željezničkoj postaji. No ne radi se samo o njima; i o nama se radi. O ljudima bez zastave.

Zagreb s kumekima i golobradim deranima na kolodvoru. Košare pune peradi i starije žene s bijelim pregačama. Posvuda prašina. Rijetke kočije. Nema gužve na ulicama. Miris ustajalosti ne može rastjerati ni vod

vojnika koji mrkih lica prolaze mimo nezainteresiranih prolaznika. Nove okolnosti nisu promijenile ustajalu melankoliju. U zatvoru na Savskoj cesti ispitivali su nas negdašnji srpski, a sada jugoslavenski oficiri. Vidjelo se da poznaju ruske prilike jer su vjerojatno i sami bili tamo u zarobljeništvu, možda i u onom Dobrovoljačkom jugoslavenskom korpusu. Uzalud su nas tražili na svojim popisima boljševika i njihovih simpatizera. Iako smo bili tek obični vojnici, radna snaga i topovsko meso, naša ruska imena bila su posve druga. To je bila praksa konspiracije koja se naširoko primjenjivala za internacionalce u Crvenoj armiji.

Nismo znali ništa od onoga što su nas pitali, i nikoga. Nakon tjedan dana zaključili su da nas za sada ne mogu povezati s revolucionarnim elementima i njihovom propagandom, iako nam, naglasili su, i dalje ne vjeruju. Mogli smo otići kući, ali još par mjeseci obilazit će nas žandari, ti čuvari narodnog jedinstva, kako su to s ciničkim smiješkom najavili. Upozoreni smo da ne širimo nikakvu boljševičku ili sličnu agitaciju jer će nas onda sigurno zatvoriti, a možda i strijeljati.

Ravnoteža svijeta opustila je svoju mračnu utrobu dok smo starim carskim drumom za Varaždin pješačili prema Sesvetama i dalje, put Zeline i naših sela. Tamno nebo oblačna predvečerja pojačavalo je dojam

pokunjenosti. Ne nas samih, jer mi smo bili zadovoljni što smo stigli kući, već ljudi koje smo zamjećivali na putu i u dvorištima i na poljima. Neki bi nas pitali jesmo li zeleni kadar, ili namjeravamo li mu se pridružiti. Kada bi se uvjerali da nismo, govorili su nam da se čuvamo jer u Dubokom jarku često pljačkaju prolaznike a seljacima otimaju kola i stoku.

Zeleni kadar činili su dezertteri ali i vojnici povratnici pobunjeni protiv rata i njegovih posljedica, nepravdi i socijalne bijede. Taj se pokret širio u mnogim krajevima Austro-Ugarske Monarhije još prije 1917. godine, a posebno u jugoslavenskim zemljama. U početku je bio spontan i neorganiziran bunt dezerterskih i povratničkih skupina. S vremenom prerasta u bunt siromašnog seljaštva. Seljake je na pridruživanje tim odredima motivirala ljevičarska ideja o državi u kojoj vlast nad zemljom ima narod, točnije, seljaci i radnici, a ne gospoda. Odredi zelenog kadra rasli su iz dana u dan iako je rat završio. Bio je to ozbiljan problem i za vlast i za stanovništvo, koje je bilo česta meta njihovih pljački.

Samo naivne duše smatraju da se sve na svijetu može razumjeti u dvije-tri riječi, izreke ili napomene. Njima uistinu pripada carstvo nebesko. Ne kaže se to bez izvjesna cinizma, ponekad i poruge. Očajnom čovjeku svijet je mjesto samoće, unutarnje napetosti,

žestine i bola. Ako u išta, u to me životno iskustvo posljednjih godina neposredno uvjerilo.

Nakon sedam godina svakodnevnog zajedničkog života, nas četvorica Štignjedece rastali smo se upravo tamo gdje smo se i sreli kada smo krenuli u rat. U Blaževdolu. Nismo ništa rekli. Čemu? Imbro i Švec su tu stanovali u kućama uz cestu, Sakyamuni je produžio u obližnje Psarjevo, a ja sam se na jedinom raskršću uputio cestom uz brijeg, u Štignjedece. Sve je bilo isto kao nekad, a opet drugačije. Neočekivano je nestao sav umor dok sam se uspinjao prema svojoj kući. Pokušao sam nešto glasno reći, recimo: "Zdravo Marijo milosti puna!", ali vlastit glas nisam čuo. Vratio mi se hropac, drhtava jeka koja se provlači kroz grane drveća, djelujući gotovo zagrobno. Pomislio sam da je razlog taj što sam godinama bio blizu smrti, a nisam umro. Sada me ta jeka opominjući podsjeća na sudbinu koju sam izbjegao. Opet, srce mi je puno jer sam stigao tamo kamo sam trebao stići, u Štignjedece.

Drugo uzdizanje: Kod Dananića

Nedjeljna misa u crkvi sv. Ivana Krstitelja u Zelini. Imbro, Švec i Sakyamuni stoje naprijed s roditeljima i drugom rodbinom. Od mojih nema više nikoga. Brat pokojnog oca, stric Jerko, umro je prije godinu dana u Berlinu, ostavivši mi svoj slikarski atelijer i mnoštvo svojih slika. To je bila jedina pošta koja me dočekala po povratku. Oko nas su mnogi znanci i susjedi, poznatiji nam nekada nego sada. Raspituju se gdje smo bili toliko dugo i kako nam je bilo. Neki psuju carevinu, neki Rusiju, neki sovjetsku revoluciji, a svi rat. Čude se što smo uopće živi, jer davno smo već oplakani i smješteni u seoske priče o onima "kojima se ni grob ne zna". Smješe nam se, naravno ne bez podozrenja. Stameno se držimo priče o obaranju stabala, kalanju i cijepanju drva. Čak i pred najbližima. Prikrivena strepnja upotpunjuje očitu nervozu. Tijekom službe imam osjećaj da smo se ovdje okupili ne samo da priznamo i oprostimo grijeha već

zbog nade da se opet možemo povezati s onim prošlim, u međuvremenu izgubljenim trenucima života. Ali to je samo tlapnja. Ništa ne može vratiti izgubljene godine, ni promijeniti vrijeme. Sada smo tu, usred crkve sv. Ivana Krstitelja, i dalje sami sa svim našim opterećenjima, tajnama i kajanjem. Jadni i već zaboravljeni, zapravo primljeni više kao neka nepotrebna atrakcija koja se iznenada pojavila. Nikada se nisam osjećao toliko suvišno i strano kao u tim trenucima, pod tim živim pogledima iznad tiha nerazgovijetna mrmljanja molitvi.

Daleko je to od onog živahnog, veselog ispraćaja kada smo po vojnom pozivu 1915. ostavili vlastiti dom i priključili se 53. pješačkoj pukovniji, u sastavu 72. pješačke brigade 36. divizije zagrebačkog armijskog zbora, neposredno prije napada na Bukovinu i Galiciju. Slavili su nas unaprijed kao pobjednike, dok još ni jedan metak nije bio ispaljen. A tamo, na tim poljima, ostalo je oko 18.000 mrtvaca samo iz naše pukovnije. Imali smo sreću da smo se našli među zarobljenima, a ne među mrtvima.

Prve godine rata već su izbljebile u mom sjećanju, pa više pamtim misli o nekom događaju nego sam događaj. Konstanta su blatni rovovi, granate i mrtvi. Sve ostalo je bjelina, lijepa poput fino uglačana mramora. Istodobno toliko strašna da je najbolje zaboraviti je i

ostaviti kao nepoznanicu. Možda zato sada mogu bez, čini mi se, neke velike opterećenosti živjeti ne kao povratnik iz rata, nego kao povratnik iz nepoznatog. Jedino je neizvjesnost uvijek sigurno prisutna. To je moje istinito ratno iskustvo.

*

Krčma “Kod Dananića” otvorena je ove godine na glavnom drumu od Zeline prema Zagrebu, na zavoju gdje se odvaja put za Biškupec. Jedna veća prostorija, otraga mala kuglana, a na zidu iznad ulaza preparirani fazan. Kažu da ga je negdje u Slavoniji ustrijelio sam prijestolonasljednik Ferdinand, netom prije nego što je i sam kobno završio u Sarajevu. Desno od tog trofeja je vješalica za kapute i polica za šešire. Miriše gulaš. Krčma je puna ljudi. Ima i onih koji su još u starim, pohabanim domobranskim uniformama. Mnogi ih nose svakodnevno kad idu u polje, a neki očito i nedjeljom. Možda je to oblik protesta, pomislim. Naime, donedavno su se dvije carske krune mijenjale za jedan dinar. Prema novoj odluci vlade, sada treba dati četiri krune za jedan dinar, što znači da su mnogi odmah postali dvostruko siromašniji.

Atmosfera je posve drugačija od one prije odlaska od kuće, kada se vjerovalo da će rat donijeti oslobođenje

od carske i mađarske vlasti, te da je sloboda Hrvata u ujedinjenju sa Srbijom jer ćemo tako biti gospodari sami sebi, svoji na svojem. Sada su smrknuti izraz lica, nepovjerenje i nezadovoljstvo očit na prvi pogled. Neki se još sjećaju velikih demonstracija frankovaca protiv Srbije u Zagrebu nakon atentata na nadvojvodu Ferdinanda, no većinu je najviše razočaralo odustajanje vlasti od politike jednakosti, slobode i demokracije, kao i obećavane agrarne reforme koja je seljaku trebala priskrbiti zemlju. Zemlja je i dalje bila u vlasništvu iste ili slične gospode kao i prije, ili su o njoj, ako je pripadala kotaru, odlučivali politički namjesnici u korist svojih interesa i potreba, pritom najviše idući na ruku lihvarima i ratnim profiterima. To što su tisuće seljaka izginule diljem Galicije, ostavile tamo svoju mladost i živote, nije više bilo političko pitanje vrijedno spomena. Bogati su i dalje bili bogati, a seljak je ostao jad kakav je bio i u Monarhiji.

Uostalom, kako je drugačije i moglo biti? Čak se i ona pravaška hrvatska politika, koja se klela da je autohtona i svoja, u ratnim i poratnim previranjima pokazala izdajničkom. Ispostavilo se da su frankovci sve radili prema zamislima bečkih krugova. U slučaju da Hrvatska nakon rata ostane u carevini, planirali su raspustiti Sabor i u novoformiranome “premda i silom” osvojiti većinu. Potom bi njihova vlast represivnim

sredstvima zaustavila “akciju za narodno ujedinjenje” i opet sve podvrgnula interesima bečkog centralizma. Nakon ujedinjenja, s druge strane, brutalnost srpske vojske prema narodu izazivala je zgražanje i bunt. To nije bilo ono što se očekivalo i željelo. Provincijski karakter Srbije, a i Hrvatske, bio je golema prepreka uspostavi novog državnog ustroja. Pojavila se i parola da je sada Jugoslavija “tamnica naroda”, dakle, ista ona koja se prije Velikog rata odnosila na Austro-Ugarsku Carevinu.

– Braćo, prava je istina da su Radićeva Hrvatska pučka seljačka stranka i njena neposlušnost vladi u Beogradu bolno mjesto svake naše krčmarske rasprave, svakodnevno, od rana jutra. Živjeli! – oglasio se kreštavim glasom stari Lojzek sa šanka na koji se dobrobrano podbočio. Kako smo kasnije saznali, stranački povjerenik za naše selo.

– Je, tako je! – usuglasi se jedan od Fučkana, susjeda iz Blaževdola, većinskih gostiju u birtiji. – Nisi ti Lojzek kriv što je gospodin Radić još od ožujka u zatvoru. Bome, to je lijepi primjer za ono što se hoće. Možda žandari jedan dan i tebe odvedu u zatvor u Dugo Selo. Ili si već bio tamo?

– Svaki pravi hrvatski seljak, da bi to s uvjerenjem bio i ostao, mora bar jednu noć provesti iza brave – ponosno zaključio Lojzek i naiskap strusi čašicu rakije.

– A zbog čega su tebe zatvorili?

– Mene su zatvorili, naravno, zbog lažljivih ljevičara, onih fuj-komunista. S njima sam se posvadio u birtiji. Oni našu drugorazrednu situaciju obrazlažu strahom Srbije od nas kao industrijski jačih i razvijenijih. Pri tome, naravno, misle na Hrvatsku i Sloveniju. Ma kakav strah! Iskorištavaju oni nas, kažem im ja, a vi samo na dozlaboga glup način ostavljate hrvatski narod i seljaka na cjedilu.

– I koliko si ležao? – upita netko od mlađih.

– Pustili su me drugo jutro, kad su se uvjerali da sam trijezan, da mogu hodati i da mi nije ništa. Grom i pakao! Daj mi još jednu natoči! – zagrmi, i tu rakiju odmah strusi pa ode u kuglanu.

– Ovdje se i rosa može osvježiti – reče Sakyamuni čim smo se smjestili za poveći stol preko puta šanka, zadovoljan već i pogledom na regimentu flaša na policama.

– Zar ti vjera ne brani da piješ? – interesirao se Imbro nakon što je naručio litru domaće kraljevine i sodu za špricere.

– Budimo ozbiljni, bar na trenutak. Buda je umro od zapletaja crijeva nakon što se najeo pečenog odojka na svadbi jednog svog učenika. Tada je već imao više od devedeset. Od nekoliko kapljica niti ću umrijeti niti će moja vjera biti pokolebana ili patnja manja. Karmu

treba tu i tamo, kako da velim, malo bolje podojiti. Inače žed ne bi ni postojala – cerekajući se objasni Sakyamuni dok nam je točio vino koje je upravo stiglo.

– Mogao bih i ja otvoriti gostionicu i svratište kod nas u Blaževdolu. Bar da nam birtija bude bliže – prosvijetljeno izjavi Švec, iznenađen masom domaćeg svijeta koja se ovdje okupila nakon mise.

– Pa lijepo. Ja ću nastaviti sa sječom šuma koje imam i prodajom drva. Bar smo se u Sibiru dobro usavršili u tom poslu. Zar ne? To ne znači da neću rado biti gost u tvojoj krčmi, Švec – reče Imbro smijuljeći se, a onda se uozbilji i pogleda u mene. – A što će biti s tobom?

– Ne znam ni sam. Drago mi je da smo došli kući, ali osjećam se, bar za sada, više kao stranac nego kao da tu uistinu pripadam. Dobio sam dopis od notara iz Berlina. Prošle je godine umro Jerko, brat moga oca. Morao bih otputovati tamo da sredim papire i preuzmem ostavinu, iako mi se sada baš ne ide. Malo smo prekardašili s putovanjima proteklih godina – dodam sa smiješkom.

– Gabro, čovječe! Pola smo svijeta propješačili, bar tri mora preplovili, a da ne spominjem ono “iza sedam gora” i tako dalje. Bio bi lud da sada negdje ideš! – zajapureno će Sakyamuni, a onda nastavi s planovima: – Ja ću posaditi mladi luk, krastavce i rotkvice. A ni poneki kozlić neće biti na odmet. Hrana je, kao i uvijek,

dobar posao, zar ne? – zaključí sa smiješkom pa gorljivo vikne kelneru: – Daj nam još litru kraljevine! I četiri gulaša!

Iz kuglane su se orili povici “jedan manje!” kad god bi netko kuglom srušio koji čunj. To “jedan manje” odnosilo se i na žandare, izazivajući opće veselje. A onda su ušla tri žandara i živahan štimung odjednom je zamro. Brkati narednik Jambrek naruči piće, ni ne trepnuvši na nastalu tišinu, pa se okrene prema nama. Zabava u kuglani uopće ga nije zanimala.

– A vas četvorica? Štignjedeci. Vratili ste se prije par dana. Rusija, nego što! Mislite da ja ne znam tko ste vi. Ja sve znam. Što je sumnjivo, sumnjivo je! – pa otpije gutljaj i nastavi: – Ako samo čujem da širite boljševičku propagandu, gotovi ste. To ovdje ne treba. Ma ne samo ovdje, nigdje! Jeste li shvatili? Nikakve revolucije, sovjeti i slična sranja. Je li vam jasno?!

– Ma, nismo mi komunisti – odgovori mu Imbro.

– Ne znam ja što ste vi, ali mi je rečeno da pripazim na vas, i ja ću paziti. Ne brinite. Prvi krivi korak, i marš u haps! Nadam se da smo se razumjeli.

Mrko nas gledajući, popije piće do kraja, a za njim i druga dvojica žandara. Potom sva trojica žustrim koracima iziđu iz birtije. Naravno da nisu platili svoje piće.

– Stavi na moj račun. Treba pomoći potrebite –

dobaci Sakyamuni, a birtijom zaori smijeh.

*Još Hrvatska ni propala,
dok mi živimo;
visoko se bude stala,
kad ju zbudimo;
ak' je dugo tvrdo spala,
jačja hoće bit'...*

Cijelo popodne u Dananićevoj gostionici orila se budnica Ljudevita Gaja koju je uglazbio Ferdo Livadić i nazdravljalo. Žandari više nisu dolazili. A zašto i bi? Nisu nedostajali za pjesmu.

*

Opet stari put uz brdo. On je moje osobno razgolićenje. S mene otpadaju čak i sjenke omalovažavanja i političkih floskula. Društvo je neizlječivo, mnogostruko upetljano i zapetljano u sile koje premašuju moć pojedinca. Volim doći kući čist. Razriješen. Vrhunac, njegov doživljaj, zahtijeva neposrednost koju više osjećam prolazeći kraj glogove živice i jorgovana nego u političkim idejama, koliko god one bile snažne, čak i metaforičke. Blaževdol je ostao isti iako se sve promijenilo. Životi nas koji smo otišli i onih koji su ostali odvijali su se različito. Još uvijek

me dostiže odjek onih dalekih i surovih podneblja gdje ljudski život vrijedi manje od posljednjeg uzdaha.

Što se više uspinjem, više mi se čini kako tu ništa nije puki slučaj. Nema slučajnosti. Cijeli mi je život na nekoj čudnoj granici, u raskoraku između sugestije i konvencije. Što je uspinjanje prema domu strmije, moje misli sve se više osipaju i otpadaju s mene kao prašina. Svaki korak odnosi po par mjeseci nataložena iskustva, pa se bolje osjeti vlastita životna snaga. Oslobođenje veće od krova kuće. Osnaženost je rasla u meni protiveći se tjeskobi gubitničkog mentaliteta što je prevladavao u društvu.

Navečer čitam "Krivovjerne mise" Evarista Carriega, pjesnika pampasa u dalekoj Argentini. Okosnica života je ista kao ovdje. Seoske svađe, nepravde, krčme u zabitima, igre noževima i sa smrću. Otimanja, pljačke, siromaštvo, vjetar u kosi muškaraca, i rijetke žene. Sadašnjost je svuda troma i sporo se mijenja. Još je daleko do jutra i sve sam svjesniji da veoma slabo poznajem život. Moguće je da mi nedostaju zanos, posvećenost i usredotočenost. Možda uopće nema velikih misterija iza svih ovih iskustava koja su me zadesila, možda je sve to tek pantomima koja se odvija lakoćom neuvjerljivosti, poput igre sjena na zidu sobe osvijetljene lampашem. A opet, nisam vidio svrhu

u ostajanju u Rusiji gdje se, kako su vjerovali, stvarao novi svijet, ali u kojem će se opet, samo na drugi način, pojaviti drevne nepravde i nejednakosti. Već sada se to dalo naslutiti u nejednakom tretmanu pripadnika boljševičke frakcije i svih drugih koji to nisu. Konačno, tek sada vidim koliko mi je draga ova samoća na brežuljku. Nigdje drugdje vrijeme ne prolazi tako bezbrižno, što je svakako bolje nego da zavaravajući sebe i druge čekam neko vrijeme koje možda nikada neće stići.

Treće uzdizanje: U vinogradu

Plavo nebo iznad šumske staze djelomično izbija među zelenim patinama krošnji. Krenuo sam u vinograd koji je smješten dalje uz brdo, povrh šume. Tu je stara drvena klet s podrumom, i jedinstveno vrijeme u kojem se uvijek moglo zaigrati, posebno noću kad se pretvara u bastion spreman razumjeti sve probleme dalekih zvijezda, čak i onih koje postoje samo u poeziji. Naročito njih. U velikoj sobi s drvenim stolom i bijelo-crvenim zavjesama od seljačka platna dominira slika pučke svadbe s mladencima, svečarima i tamburašima. Naslikao ju je slikar koji se nekad davno iz Primorja preselio u naš kraj prihvativši posao učitelja, ali je često slikao narodne motive i običaje. Što bi danas slikao u svijetu razapetom između svih tih krvavih revolucija i nacionalna državotvorna ludila?

Čak je i u Varaždinu lani proglašena Sovjetska republika Varaždin kada se Savski konjanički puk pobunio zbog malih i neredovitih plaća. Doduše, postojala je svega desetak sati prije no što je ugašena, ali ipak dovoljno dugo da svjedoči o dubokim korijenima nezadovoljstva. Mnogi su građani i seljaci iz okolnih mjesta krenuli pridružiti se pobunjenim vojnicima, no dok je masa stigla, vojska i žandarmerija svladali su ustanike. Donekle je ironično da time ništa nije riješeno, a najmanje narodno nezadovoljstvo. Još je gore što vlast uopće ne zanimaju istinski korijeni ne samo tog događaja već i suštine porazna općeg stanja.

Samoća je svečanost u svijetu prepunom rana. Čovjek se danas može vezati samo za neku njemu blisku utjehu ili sebe sama. Već intimna nostalgija kakvu je slikar izrazio prikazujući davnu svadbu sada, pod blagim difuznim svjetlom u sobi, potiče one najdublje upite o neminovnoj prolaznosti svega, pa i umišljene svetosti u koju se rado zaklinjemo. Čaša slatkastog tamnog vina potakne krv i ispuni nutrinu. Snovi su utočište predstave o ljepoti jer uza se vežu pritajenu čulnost. Mrtvaci kojih sam se nagledao često su imali otvorene oči. Za njih nema ni tako malog luksuza kao što su sklopljene oči na kraju svega. Nije čudo što bježim čak i od vlastita pogleda. Da sam se još nekako sakrio vlastitim mislima, besmisao bi postao moj raj, nirvana, konačna pobjeda ravnodušnosti.

Ipak i snovi su rijetki, iako su jedina nadopuna jalovim danima. U ovo nemilo doba percepcija stvarnosti svedena je na uglavnom mutna pročelja političkih i društvenih zbivanja. Na predstavu u koju se ne želim i ne mogu uklopiti. Uostalom, ni sam ne znam što ću sam sa sobom sada nakon rata.

No, dobro znam da sam ovdje, u kleti, i prije bio otvoreniji misaonosti no igdje drugdje. Možda zbog vina, a možda i zbog smirenosti koja tu vlada. Vinogradarska filozofija istinski ne podnosi dresuru koju nameću izvanjske okolnosti. Njezin je smisao u izvornom povezivanju utrobe zemlje sa svjetlom i suncem kako bi se postigao opojni karakter vina. Za vinograd i tvrdu zemlju iz koje on raste sva carstva, države, ratovi, svjetovi i njihove propasti tek su drugorazredno pitanje ili manje-više nesretne okolnosti. Nema pri tome nikakvog nereda jer se u životu vinograda sve zbiva ciklički, slijedeći godišnja doba i poštujući vrijedan rad. Kad toga ne bi bilo, ostali bismo uskraćeni za onaj blaženi eliksir čija opojnost duh prožima ugodom ali i nabojem oslobođene energije, pomažući nam da bolje razumijemo sebe, pa i da povremeno napustimo razum i iscijelimo se u bezbrižnosti.

Na stazi koja se od vinograda spušta prema Štignjedecima i Blaževdolu iznenada se začulo neko

komešanje, štropot koraka, povišeni glasovi, stenjanje... Najprije sam pomislio da se radi o zelenom kadru, čiji se pripadnici skrivaju u šumama, ali to nisu bili oni. Iz grmlja je izronio žandarmerijski narednik Jambrek sa svoja tri žandara, vodili su četvoricu mladih muškaraca u lancima.

– Bog ti pomogao, gazda! – gotovo ljubazno pozdravi Jambrek kad su se zaustavili ispred kleti. – Vrućine su danas, ima li vode ili nešto za popiti?

– Tko su ovi koje vodite? – upitam nakon što sam im donio flašu crnjaka.

– A ti si onaj Rus. Povratnik. Vi niste jasni, ni ti ni tvoji pajdaši – očito me zapamtio. – Ovo su Mađari, njihovi špijuni. Ima ih sve više.

– Tko bi rekao?! Mađarski špijuni. A što oni ovdje rade?

– Otkako je poslije Sovjetske Mađarske na vlasti onaj njihov admiral Miklos Horthy, svaki čas hapsimo ovakve njihove jatake. Ne mogu se oni pomiriti s time da su izgubili Međimurje i Rijeku, a kamoli cijelu Hrvatsku. Eto, stalno šalju ovakve u izvidnicu. Bilježe gdje je naša vojska, gdje je koji puk smješten, koliko je gdje žandara, kako su ljudi raspoloženi, živi li gdje koji Mađar da ga zavrbuju.

Jambrek potegne dobar gutljaj iz flaše pa je proslijedi svojim.

– Lakše bi nam bilo da hvatamo samo zeleni kadar, ovi su premazani svim mastima.

– Nismo špijuni! Mi smo poslovni ljudi, trgovci iz Pešte – pobuni se najbliži uhapšenik na hrvatskom, ali kad ga Jambrek ošine pogledom, odmah zašuti.

– Gospodine, dajte i nama. I mi smo žedni – obrati mi se drugi.

– Eh, vi ste pod starateljstvom gospodina Jambreka, pa ako on dopusti.

– Ništa nema za njih! Bježali su u brdo tri kilometra. Jedva smo ih sustigli. Dobit će vode u kotarskom hapsu – odluči Jambrek.

– Doduše, mene nije bilo jer sam bio na istočnom frontu, pa nisam siguran, ali čini mi se da u Međimurju nema baš nešto Mađara, uglavnom je ono hrvatski kraj. Više ih je u Vojvodini.

– Nije problem u tome što nema Mađara. – Jambrek ispije flašu do dna, vrati mi je i nastavi: – Nakon što su okupirali Međimurje nitko nije ni htio biti Mađar. Proveli su strašnu mađarizaciju i teror vodeći se načelom “svi Mađari u jednoj državi”. Oni koji nisu bili Mađari, znači: skoro svi, s vremenom su to trebali postati milom ili silom. Dobro da je Kvaternik oslobodio narod od tih Huna, jebao im ja mater!

– Ima toga – primijetim, ne želeći dalje komentirati.

– Hvala na vinu, gazda – pozdravi žandarmerijski narednik pa sa svojim žandarima i uhićenicama nastavi put.

Što bi me još moglo iznenaditi ovog ljetnog dana koji sam u početku nastojao posvetiti sebi i svojim mislima, daleko od sjećanja na parolu "sva vlast Sovjetima", podjednako aktualnu i za ruske i za mađarske revolucije Bele Kuna? Unatoč želji da revolucija poprими internacionalni karakter, pa su revolucije, makar kratkotrajno, izbile ne samo u Mađarskoj već i u Njemačkoj i Slovačkoj, taj plan za sada nije uspio. Za razliku od Rusije, gdje su lijeve ideje imale veliku podršku masa, u ovim zemljama veće podrške mase nije bilo, bar ne u dovoljnoj mjeri. Osim toga, u Rusiji su one daleko prije dobile korijenje u narodu, tako da su se za revolucije samo konkretizirale. Kod nas se pak vidjelo nešto drugo, a to je posezanje za prostorom. Jedni su željeli cijelu Hrvatsku, jedni obalu i otoke, a jedni plodni sjever. Hrvatski narod nije bio važan tim politikama. Za jedne je on bio tek pleme nekog većeg naroda, a za druge dio njihovih nacija koje će ga asimilirati, talijanizacijom ili mađarizacijom – svejedno.

Čuje se crkveno zvono u daljini, natočim još čašu vina. Možda smo mi koji sada živimo zapravo posljednji Hrvati, pomislim, jer ako se ovako nastavi, za par desetljeća neće nas biti. Ostat će tek tragični mitovi o nestalom narodu između Dunava i istočne obale Jadrana, nesretnom u svakoj povijesnoj epohi i za svake državne konstrukcije. Potpuno sam razumio naše zagovornike

Jugoslavije koji su u njoj vidjeli priliku da se ipak opstane za neko vrijeme, no za to se pitalo i druge, a njihova je politika opet za nas bila nemoguća i nesretna, stavljajući nas u nacionalno tragičnu poziciju.

Predvečerje je donijelo povjetarac i svježinu. Stigao sam kući s dva demižona crnjaka, onog zbog kojega se otvaraju i bolje vide tragovi minulih stoljeća, infantilna heraldika i slavne tragedije povijesti. Noć uvijek može prikriti svijest sigurnu jedino u to da ne zna kamo se ide.

*

Švec i Imbro, međutim, točno su znali kuda idu pod kapom noći. Nekako su pretpostavili da ću ići u vinograd pa su navratili na čašu-dvije, a i zato da napravimo neki plan za slučaj ako se sazna da smo bili crvenoarmejci. Male su mogućnosti za to, ali nije ih valjalo isključiti. Opravdanje da smo ratovali zato što smo vojnici, ali ne i pripadnici neke ideologije, sigurno ne bi bilo uvjerljivo. Primjerice, u Samari se 1918. češki internacionalni puk pobunio i prešao na stranu bjelogardijaca, što je bila velika izdaja, veliki preokret, i trebalo je vremena da se ta situacija riješi. Nas bi zasigurno pitali zašto i mi nismo tako postupili. A nismo zato što je boljševička politika, jedna od njezinih jačih frakcija, zagovarala Jugoslaviju u kojoj bi Zagreb bio glavno mjesto borbe

za pravednije društvo. Tada nam se činilo kako je to dobro za Hrvatsku, koja bi se tako konačno oslobodila i Pešte i bečkog dvora.

– Krčma kod Dananića ima sobe u kojima lake dame pružaju gostima usluge – obavijesti nas Imbro točeći vino.

– I kakve su? Jesi li bio? – upita Švec.

– Išao sam pogledati. Nekoliko Ukrajinki, jedna Ruskinja i par domaćih cura iz Varaždina i okolice. Nijedna nije bogzna što, ali posla ima.

– Čudim se da si odolio – Švec prinese čašu ustima i sakrije ironičan osmijeh.

– Sad si mene našao, – nasmije se Imbro – a morao sam vam to reći, posebno tebi Švec, jer nikad se ne zna.

– Hvala ti na tome. Meni je, međutim, zanimljivo kako prostitucija nije predmet moraliziranja, a sindikalna i radnička prava jesu, kao i zahtjevi seljaka i sve što ne odgovara vlastima – primijeti Švec.

– Mene brine što će sada naš župnik misliti kad ga pritisnu iskrene ispovijedi – dodam u šali.

– Možda ode provjeriti je li usluga na visini, ili odmah ustvrdi kako je riječ o gotovo neoprostivom grijehu pa smisli neku gadnu pokoru – nadoveže se Imbro.

– Ma pustimo to sada tamo gdje jest i onima koje to zanima. Nego, što ćemo ako se sazna da smo pod

Jelačićem služili u konjici Crvene armije? – upitam.

– Dvije su mogućnosti, – ustanovi Švec – prva i bliža je zatvor u Staroj Gradišci, a druga i dalja je onaj u Sremskoj Mitrovici.

– Kako znaš? Raspitao si se?

– Da, pričao sam s Lojzekom i s nekim njegovim jatacima. Tu zatvaraju političke zatvorenike. Boljševike, frankovce i one iz Seljačke stranke koje uzmu na pik. Ima još nekih mjesta, ali najčešće se šalje u ove zatvore – objasni Švec.

– Hm, nije da mi se leži u zatvoru, – primijetim – kao ni ijednom od vas. Za Sakyamunija ne znam, on bi mogao godinama meditirati. A gdje je uopće taj gorostas?

– Pa to sam htio reći kad sam počeo o Dananićevoj birtiji. Sakyamuni je tamo – izvijesti nas Imbro.

– Sigurno širi svoju vjeru, – smijući se reče Švec – bori se protiv patnje na sve načine.

– Neka ga nirvana blagoslovi! – dodam i vratim se na temu neizvjesne budućnosti: – Osim robije, možemo natrag u Rusiju. To bi nam, ustvari, bila zadnja mogućnost.

– Eh, a koje još imamo? – upita Imbro.

– Pa možemo u Berlin. Naslijedio sam atelijer strica Jerka. To je čitav kat pristojne njemačke građanske kuće.

– Hajmo odmah! – živne Švec.

– A ne! Ako sad krenemo, to će biti sumnjivo, –

usprotivi se Imbro noseći frišku demižonku – bolje je pričekati. Možda ipak neće biti ništa.

– I ja mislim da je bolje pričekati. Ako vidimo da se žandari previše vrzmaju, pojačavaju nadgledanje i tome slično, onda idemo za Berlin – predložim.

– Daj potoci! – zatraži Švec i nazdravi: – Živjeli kameradi!

*

Kad su prijatelji otišli, noć se zgusnula uz rubove jave. Tišina se poput koprene ovila oko duše u toplini noći. U miru će je čuvati sve do prve blijede crte zore na istoku, do ranog svjetla iznad brežuljka, prašnih puteva, zelenih šuma i crvenih krovova. Blagotvoran spokoj. To je ono što se uvijek traži i očekuje, čak i u najtežim časovima. Važan mi je i sada, kad su strašne priče i sudbine ostale u proteklom vremenu, iza mene. Pa ipak, sumnjam u sve. Ponekad mi se čini da su u tihom tijeku vremena postojani jedino obrisi strepnje. Duboko ispod sveg tog mirnog unutarnja pejzaža vreba šapat kosturnice koji ne želi doći na usne prije vremena. Ne znam zašto moram tako misliti, naročito sada dok je svuda oko mene potpuni mir. Duša ne prihvaća da će sve biti dobro samo od sebe. Zato traži da se upotpuni, kako bi se izbjegli bijeda i stradanje duha i tijela. Želi blisko unutarnje tkivo, drugu dušu s kojom može biti

jedno, koju će voljeti. Ali, ni to nije bez zamki u koje redovito upadaju *animus* i *anima*, muškarac i žena.

Nije u pitanju tek nepostojanje neke druge prisutnosti u meni, one zbog koje bi vrijedilo živjeti i umrijeti. Iskustvo mi govori da gotovo sve žene u svojim strastima posjeduju i žalac osvete, koja se ponekad s vremenom pretvori u pasivnu mržnju, u stanje stalne osvete zbog ljubavi i podavanja. Kako našeg tako i onih svih prethodnih. Možda me to koči da potražim neku ženu; strah me je novih površnosti i nepovjerenja u dubinu koja je potrebna da se doživi obostrana upotpunjenost. Apsurdno je, ali i često, svetiti se onome koga se voli.

Duša raspeta na mucu vlastite ljubavi osvećuje se ignoriranjem, bijesom, prevarom, prezirom i svime što joj se nađe na dohvat. Povijest ljubavi je povijest osvete. Takva je njezina sjevremenska priroda. Bliska tjelesna prisutnost i duševni nestanak najčešće su nesavladiva zamka koja vodi u međusobno dokrajčivanje. Nisam siguran poznajem li dovoljno granice u ljubavi koje bi bile barem donekle razumne. Ipak, veličanstveno je doživjeti ljubavnu sreću. Volio bih da mi je to više puta i češće uspjelo. Sada kada već sumnjam u sve, a napose u zbilju, pitam se kako bi bilo biti zbiljski zaljubljen. A opet, duša otvorena Bogu zna da nije cijela bez svoje ženske polovine.

Sam sam sa svojim nesrećama i vizijama ovog
jutra. Cigareta žari u osvit. Ako budem imao sreće,
ništa ružno više se neće dogoditi.

Četvrto uzdizanje: Pisma Sare iz Mantove

Tiho jutro. Daleki zvukovi zvona s blaga na paši, cika djece i povremeno kukurijekanje. Nije mi se silazilo među ljude. Jučerašnji dan u krčmi, u vinogradu, i kasni razgovor s prijateljima, koliko god sam se trudio biti opušten, ipak su odisali atmosferom općeg poraza i osobne neizvjesnosti. Postoji ovdje, u ovim brdima, neka drevna tuga neovisna o našim željama i namjerama. Može se osjetiti jer nosi u sebi nagovještaj nečeg zlokobnog. U svojoj samoći nisam se želio prepustiti tamnim mislima ni oplakivanju sudbine.

Kako god ispalo, bio sam uvjeren da još nismo stigli do posljednje mogućnosti izbjegavanja zamki što ih je plelo ovo tragično vrijeme. Onaj unutarnji naboj koji sam osjećao, a naslutio sam ga i kod svojih drugova, sigurno je potjecao od toga što smo kao vojnici, crvenoarmejci, bili uspješni, i što smo se tako

bar malo uzdigli iznad slijepog prepuštanja sudbini i potvrdili, ponajprije sami sebi, da se uvijek može učiniti drugačije, nadići vlastita ograničenja. S druge strane, stalna podvojenost bila je veoma opterećujuća. Skrivanje istine i nametnuta ograničenja u sredini koja živi s izmaknutom slobodom bilo je teško. Pravi *inter regnum* koji se osjetio u svim porama života, kako društva tako i pojedinca. Možda je to onaj pravi, a prikriveni, karakter Hrvata koji konstantno postoji u mentalitetu još od kraja doba narodnih vladara i traje do danas. Uvijek podvojena zemlja, uvijek više vladara ili onih koji bi to željeli biti, više domovina, uvijek bar dvije monete, dva-tri pisma i jezika, ovo i ono plemstvo, kolebanje vjere i misli između Zapada i Istoka, i svakojake druge raspetosti proistekle iz tog konstantno nesređena stanja. Jednom riječju: shizofrenija. Međuvlašće u nas ne traje par mjeseci ili godina. Traje tisuću godina. Možda nam stvarno treba revolucija, konačni krvavi danak koji bi prekinuo to povijesno prokletstvo.

Ne želeći se prepustiti tjeskobi, prihvatio sam se pospremanja i čišćenja. Na polici sa šeširima, u jednom šeširu sive boje koji je otac volio nositi ljeti, svežanj pisama. Kako je zbog trgovačkog posla, prodaje vina, često putovao po cijeloj carevini, a i dalje, nekako se podrazumijevalo da su njegova dopisivanja uglavnom poslovna. Umro je uoči početka Velikog rata, baš po

povratku iz Italije. Što sad znači to – pitam se – da me u ovoj pastoralu sustižu nepoznanice iz davnih dana? Pisma pisana na talijanskom, sitnim ženskim rukopisom, sve ovo vrijeme u praznoj kući pritajeno leže ispod starog šešira, ne brinući nikoga. Zadnje nije bilo ni otvoreno. Moguće je da ga otac nije stigao pročitati. Dvoumim se: je li bolje što manje znati i što manje ispitivati ili da ipak pogledam o čemu se radi?

Sara iz Mantove u prvom pismu iz 1908. piše o daskama kreveta koje su propale, pa ih je dala popraviti. Napominje kako to nije pitanje savjesti, nego praktična stvar, jer teško je spavati na podu. Opisuje mu što je sve majstor radio i kako je na kraju ispod dasaka dodao četiri velike cjepanice da dobro uglavi krevet, da ubuduće bude stabilan. Onda o tome kako nije očekivala da će sahrana njezine tetke Veronike, kad su se prvi put sreli, ispasti tako da završe zajedno u krevetu. Sada zahvaljuje Bogorodici na ljubaznoj providnosti.

Razmišljala je, kaže, o tome kako je njihova avantura možda nekorektna budući da je on bio dugogodišnji ljubavnik tetke Elvire, ali zaključuje da joj nije nimalo žao. Uostalom, tetke više nema, a ona je uvjerena da bi ga mogla zauvijek voljeti jer je rijetko erotski vidovit muškarac, koji točno zna što, kako i koliko joj treba da bude zadovoljna. Dakako, sviđa joj

se njegovo tijelo, iako je stariji, ali i njegova pažnja i njegove misli, a posebno ruke, točnije, prsti. Kad je njima miluje, obuzima je čudesno drhtanje, slično jezi od onih dubokih primarnih osjećanja što zasigurno potječu iz dubine bića. Čeka da joj piše i stalno misli o njemu dok hoda sjenovitom ulicom prema vrtu u kojem je, iza zavjese od lovora, klupa gdje su se prvi put ljubili.

Što bi drugo značilo to da stalno misli na njega nego da ga se stalno prisjeća i da ga stalno osjeća, da ga voli. To piše u skoro svakom pismu. Tišti je što nema s kime pričati o njemu jer joj to pojačava dojam usamljenosti. Ponekad bi se rado, naglašava to naročito u kasnijim pismima, prepustila zaboravu. Smatra da bez zaborava nema života, kao što nema života ni u tome što nisu zajedno. I ne želi da njezina pisma ostaju bez odgovora. Očevih pisama nema, u svežnju su jedino njezina, pa mogu samo pretpostaviti što joj je pisao. Neobično mi je što se sa Sarom viđao godinama i to držao u tajnosti, za sebe.

Tajne roditelja, posebno one ljubavne i seksualne, nikada nisu bile dio obiteljskih razgovora. Rijetko se dogodi da se okrene drugi list i da istina na bilo koji način, recimo priznanjem, izađe na vidjelo. Klopka porodičnih odnosa i vrijednosti najočitija je u erotskoj suzdržanosti i zaboravu prirode prisnosti. Moj otac je

dugo živio sam pa je možda razlog šutnje o Sari taj što nije bio siguran kako bi bila prihvaćena njegova veza s dosta mlađom ženom. Možda bi postupio drugačije da je u pitanju bila neka udovica ili njegova vršnjakinja. Bio sam siguran da nikako nije želio pobuditi ikakve sumnje u sebe kao osobu, ni dozvoliti da njegov intiman život postane predmet uznemiravanja ili priča u našem selu. Sve priče o mračnim tajnama i tako su najčešće vezane za intiman život, koji se onda u javnosti prikazuje kao prijetnja nečega zlog i nedopustivog. U tom kontekstu sasvim sam dobro razumio razloge njegova skrivanja i opreza. Također, bilo mi je drago što je, eto, ipak imao nekoga tko ga je volio, pa makar to bila i čudesna Sara iz daleke Mantove.

Ono neodoljivo i ujedno zapanjujuće u Sarinim pismima je njezina neposrednost oslobođena do bestidnosti. S lakoćom piše o tome kako joj se vagina grči dok vrišti u ekstazi, da bi potom pohlepno gutala muško sjeme. Ili kako gola golcata rukama uzdiže dojke do njegovih usana, istodobno ga jašući u želji da se snažno nabije na njegov ud. Ponekad ističe kako je to za nju bilo otkrivanje sasvim novog svijeta, neke nove sebe koja se više ne plaši svojeg ni tuđeg tijela, erotike, nježnosti, već je nesputana i sposobna za užitak i radost. U usamljenim noćima osjeća se razapetom između žudnje koju osjeća prema njemu i prazne stvarnosti.

Sebe tada doživljava kao stradalnicu, mučenicu strasti koju opsjeda iskustvo krajnosti i nedostižnosti tjelesne ljubavi.

Njezina ljubav prema ocu, ili njihova ljubav, piše Sara, posebna je po tome što postoji unatoč svemu: udaljenosti, različitim državama, kulturama, društvu i dobi. Odmaknuta je od bilo kakva mračnjačka morala, kao i od nagovora rodbine koja joj je predlagala da pronađe nekog podesnijeg čovjeka, vršnjaka, koji posjeduje opipljive, stvarne vrijednosti. No ona je uporna u njihovoj ljubavi jer bi sve drugo značilo poraz i propast onoga u što vjeruje i što voli. Baš zato ova pisma koja piše i šalje u njoj daleke krajeve doživljava kao željeni imaginarni dodir. Kao oblik senzualnosti koju i on i ona dodiruju i tako se spajaju, unatoč razdvojenosti. U pismima osjećaju jedno drugo pod prstima, ona su sada prirodni dio njihove intime, erotike.

Posljednje pismo, ono neotvoreno, bilo je poslano nekih mjesec dana prije očeve smrti 1914. godine. U njemu mu piše kako joj je bilo veliko zadovoljstvo što su se nedavno vidjeli i opet ludo ljubili. Pri tome se osjećala nestvarno u tolikoj mjeri da joj se kasnije satima činilo kako cijeli grad plovi modrinom noći, noseći je sve daje i dalje, u neki zaboravljeni zavičaj koji je sada uskrsnuo u svijesti. Mora da postoji neka tajanstvena sila koja ih

obuzme uvijek kad su zajedno i upućuje ka predjelima za koje inače ne znaju postojati li uistinu.

Ono najvažnije u tom pismu je njezina izjava da je konačno ostala u drugom stanju i da će im roditi dijete. Ako bude muško, zvat će se po njemu, Anton, a ako bude djevojčica, opet će se zvati po njemu, Antonija. Sretna je što će biti majka i moli ga da se doseli u Mantovu, u njezinu kuću. A ako ne može ili ne želi iz bilo kojeg razloga, tada će ona doći k njemu u njegovu kuću, u Štignjedece, u Blaževdol. Ako ni to ne želi, onda bi mogli kupiti ili iznajmiti neku kuću ili imanje, gdje god mu se sviđa, jer došlo je vrijeme da počnu živjeti kao obitelj.

Već samo saznanje da imam polubrata ili polusestru posve me osvojilo i bacilo u trans. Sada bi to dijete već trebalo biti u dobi od kojih šest godina. Pomislim kako bi bilo divno učiti ga čitati i pisati, zaokupiti se njime i biti dio jednog novog djetinjstva i odrastanja, da uz njega ponovo doživim sve radosti i svilene tuge ranih dana. Cijelo mi se tijelo treslo se od radosti, pred mojim očima sve je učas postalo poezijom, sva su se prostranstva otvorila drugačijem hodu i koracima, svjetlini, budućnosti. Onda ipak mala strepnja. Što ako nije tako? Ako se Sara udala za nekog i sad je taj drugi nominalni otac djeteta? Što ako su bolesni? Što ovo i što

ono. Padne mi na pamet da ona vjerojatno ni ne zna da je otac umro. Možda se razočarala i stvarno poslušala rodbinu.

Najednom se skupio sumrak. Kad sam ustao, sav u hladnom znoju, pod je bio kao ponor pod mojim nogama. Teturao sam po kući kao da teturam kroz vrijeme, iz tame su se pojavila lica davno nestalih ljudi, zaboravljene oči preneraženo su buljile u mene, a zvukovi i glasovi koje sam čuo u mucanju vjetra izluđivali su me. Čisti kaos. Jedva sam se zadnjim snagama vratio k sebi. Sjeo sam u fotelju u svojoj sobi, prvo vrijeme nemoćan za bilo što. Kada sam se pribrao, iz bifea uzmem flašu konjaka i dobro otpijem, žmireći, samo da se slike ne ponove. Dugo sam sjedio smirujući se i pijući. Ispitivao sam svoja čula rastrzana između opterećenosti prošlošću i nerealnih kalkulacija glede budućnosti.

– Ne smijem maštati! – viknem u prazninu i klonem u dubinu obzorja. U sivoj noći, prepunoj raznih strašnih umišljaja i sjete, razbistrilo mi se kako ravnodušnost očito nije pravi smisao bilo čijeg života, pa ni mogega. Ona samo prostor i vrijeme rješava osjećajnosti, upravo onoga što se uzdiže iznad posljednjeg mraka i beznađa.

*

Napisao sam dugo pismo. Nastojao sam reći sve,

da ništa ne ostane zaboravljeno ili nedorečeno. Pišući joj, stalno me kopkalo to što pišem nepoznatoj osobi, pa ne mogu predvidjeti kako će reagirati na pismo i moje riječi. Nisam znao Sarinu situaciju, a bogme ni je li uopće živa ili ne, kao ni što je s djetetom. Svakako, imao sam dva prijedloga. Ili da ja dođem k njima u posjet u Mantovu, ili da oni dođu k meni u Štignjedece. Naravno da bih pokrio sve troškove.

Postoje li jednostavne stvari u životu? Gdje da ih nađem? Dan sam proveo u vrtu pijuckajući konjak i gledajući polje koje se preko rječice prostiralo sve do ceste što je naš kraj povezivala sa Zagrebom na jugu i Varaždinom na sjeveru. Žilom kucavicom sjeverozapada. Daljina je izgledala neobično živo tog dana. Prolazili su seljaci, djeca s blagom, žandari, zeleni kadar, kočije i kola natovarena drvima, pokoji konjanik i dva bogalja na štakama, najsporiji od svih, no do popodneva su nestali s vidika. Predstava vremena koje teče u sitnicama tu je kao na pozornici. Najčešće nema nikakvog dramskog zapleta. Samo se izmjenjuju pojave na uvijek istoj slici, pa čovjek promatrajući to dvoji postoji li uopće budućnost. Ako da, što je u njoj toliko drugačije od dana prije? Gotovo ništa, jer samoća u kojoj živim prilično je ravnodušna, odnosno bila je do sada, dok nisam saznao za Saru i dijete. Mislim da bi otac bio radostan da je poživio ili bar saznao za to da će ponovo biti otac.

Moguće je da je moja apatija posljedica njegove nenadane smrti. Dugo smo živjeli sami, svaki u svom svijetu, ali srdačno pod istim krovom. Bio je izuzetno uredan. Ne samo glede odjeće i izgleda nego i u održavanju kuće. Posebno je u biblioteci sve moralo biti na svom mjestu, svaka knjiga, sveska ili papir. Predvečer bismo igrali šah, ili bi on svirao na starom koncertnom klaviru u salonu. Bio je to majčin klavir. Svirao ga je tražeći tihe zvukove i takve melodije kroz koje kao da prisluškuje njezino bilo i dah, iako je odavno umrla i odnijela sa sobom onu neusporedivu nježnost što je izbijala već kroz mirise njezine mliječne puti. Slabo se sjećam tog doba jer sam tada bio dijete. Uglavnom pamtim tek fragmente i dobru narav koju je imala. Tu je na zidu i njezin portret protkan zlatom. Naslikao ga je davno pokojni stric Jerko, dok su svi oni bili mladi. Iza nje je grm jorgovana. Samo on je još živ. Raste u sada zapuštenom vrtu. A slika je s vremenom potamnijela od dima voštanica koje je otac palio kad god bi se sjetio majke. Dakle, često. Jer često mu je nedostajala.

Neko vrijeme utvarao sam si da je majčin portret čudotvoran, baš poput ikona Bogorodice okovanih u srebrne okvire. Svake godine kad bih se s višemjesečnog školovanja vratio kući, prvo bih zapalio svijeću ispod majčine slike, i gotovo svaki put mi se činilo kako plamen otkriva aureolu oko njezine glave, koje u naravi

nije bilo. Kako bilo, majčina je slika za mene oduvijek imala čudotvornu moć, pa i sada osjećam kako pred nju mogu bez straha prostrti svu svoju bezbožnost bez ikakvih posljedica.

*

Nakon četiri sedmice, sredinom kolovoza, stiglo je pismo od Sare. Duboko sam udahnuo i odmah ga pročitao više puta. Piše da je pretpostavljala što je u pitanju. Godinama je imala i noćne more u kojima je sanjala svijet bez ljudi, pa je nekako znala da otac više nije živ. Poslije njega ništa joj se u životu nije dogodilo, sama podiže Antona, koji često pita kada će upoznati oca.

Život joj se odvija kao da ga vodi neka tajanstvena slutnja koja joj govori kako još ništa nije konačno i gotovo, te ima osjećaj da prolazi kroz period natopljen smijehom zbog djeteta i plačem zbog oca. Voljela bi vidjeti kuću u kojoj je živio i otići mu na grob. Nikakvih drugih uvjeta nema.

Uz pismo je priložena i fotografija nje s dječakom u mornarskoj odjeći Bio je visok kao i svi muškarci u našoj obitelji, crne kose poput oca. U pozadini se vide zelenkaste vode jezera Mezzo na čijoj su se šetnjici

fotografirali. Sara je bila tek nekoliko godina starija od mene, tipičnog talijanskog srcolikog lica i tamne kose. Malo punašna i sva jedra. Na slici drži suncobran u ruci a na glavi ima blago nakrivljen šeširić s tankim obodom. Sada sam po prvi put vidio svoju proširenu obitelj, i svaka ravnodušnost definitivno je ustuknula. Zabrinulo me što radim tu na ovim dalekim bregovima gdje su najprisutniji glasovi brbljavih ptica. Kamo to vodi sada kada se ukazuje sasvim novi smisao u životu. Izgleda kako imam nešto što nikako ne mogu zanemariti. Prisjetim se da glasovi djece sadrže u sebi svjetlo, čistoću koju smo mi odrasli vremenom izgubili. Iznenada sam postao svjestan koliko čeznem za ljekovitom dječjom nevinošću. Za tom misaonom lakoćom koja vlada u njihovom svijetu. Po prvi puta osjetio sam kako mi je laknulo što nisam umro u ratu, što ne moram više živjeti za mrtve i sve te beskrajne stepske tuge koje su se sve vrijeme vukle za mnom.

Toliko bih ljubavi i razumijevanja mogao ucijepiti u tog dječaka, naučiti ga kako uživati u vedrim i sunčanim danima, ali i to da ne bude lakovjeran prema bilo čemu, čak ni prema dašku vjetra u krošnjama. Vodio bih ga u daleke gradove, naučio ga kako da izgradi čaroban život mladosti i da se kloni onih putova iznad kojih svijetli samoća. Da stvori svoju vlastitu svjetlost, svoj život. Tako ni ja ne bih bio sam, ne bi

mi bili potrebni više ničiji tuđi svjetovi. Što bih mogao tražiti više? Bogu zahvaljujem što neću nestati u mraku, neka nova snaga počela se buditi u meni.

Sklopio sam oči a toplina čela i dlanova grijala mi je cijelo tijelo. Vrijeme je zadobilo čudesan sjaj i ubrzalo se. Bar sam tako osjećao dok sam joj pisao kako i kada da dođe do Zagreba, gdje ću ih čekati i odvesti kući.

Peto uzdizanje: Sveta obitelj

– Ovdje je sve tako zeleno, polja, šume, horizonti – uzbuđeno je govorio Aton, pripijajući se uz mene dok smo se kočijom vozili kući sa zagrebačkog kolodvora. Imbro je upravljao kolima, a na konjima iza nas bili su Sakyamuni i Švec s puškama preko ramena. Bilo je ovo ipak nesigurno ljeto, zeleni kadar je sve više pljačkao putnike, pa su, zlu ne trebalo, pošli sa mnom po Saru i Antona. – Nisam mu mogla reći da mu je otac mrtav – Šara je sjedila prekoputa meni i hladila se malenom lepezom. Rekla je to na njemačkom, koji Anton još nije govorio. – On misli da si ti njegov otac. Napravi kako hoćeš, ali oca je čekao cijeli svoj mladi život. Nemam srca reći mu istinu.

– Čestitam ti na potomku, – javi se Imbro – stvarno lijep dječak, a i nalikujete. Mogao bi ga naučiti hrvatski, ruski, a i njemački, naravno.

– Ostavit ću to tebi. Neka to bude tvoja odluka –

reče Sara ne obazirući se na Imbrinu upadicu. – Meni bi bilo drago da ga prihvatiš kao sina. Dječacima treba otac da im život ne ispadne gorak zato što ih nitko nije usmjeravao i bio im uzor.

– Možda sam previše staromodan u nekom pogledu, ali bilo bi mi drago da imam sina. Biti otac Antonu zapravo je najmanje što mogu učiniti, i to, vjeruj mi, neće biti samo gesta.

Pored nas su promicali stari zvonici našeg kraja, male kuće, krizanteme u vrtovima i stogovi sijena u poljima. Zeleni predjeli mojeg djetinjstva sada će postati i Antonovi. Tu, u pastoralnom svijetu Prigorja, nadao sam se, mogu se u miru proživjeti čitava stoljeća, pa kako ne i mirna djetinjstva puna radoznalosti i igre. Posve spontano pišu se tajne i osobne molitve, pjesme se pjevaju do kasno u noć, kada hladan sjeverac donosi svježinu. Povratak prirodi, život s njezinom snagom i karakterističnom ulogom koju ima pri formiranju uma i duše, ovdje je bitan za stvaranje svakodnevne slike svijeta.

Još jače sam zagrlio Antona, privijajući se uz njega s golemim osjećanjem mira, koji me je cijelog prožimao.

– Volim te, oče – reče Anton i zagrli me svojim malim rukama. Oči su mu bile suzne. Zamislio sam na tren koliko je morao patiti jer, za razliku od mnogih

drugih dječaka, nije imao oca. Nije mogao reći ni kako izgleda ni što radi ili priča. Sada će se to jednom zauvijek promijeniti. Bit će moj sin, i baš sve što treba napraviti ću da to stvarno bude. Znao sam da mi ovo nenadano očinstvo u život donosi nešto sasvim drugo od usamljena lutanja i ispraznih traganja

– Hvala dragoj Bogorodici što si tako dobar. Već sam se bojala, posebno nakon što sam u tvom pismu pročitala da ste dugo bili u Rusiji, da si neki boljševik kojemu porodica i zemlja ništa ne znače. Radikalni socijalisti i komunisti su i kod nas u Italiji protiv braka i obitelji. Barem tako pišu u svojim člancima i agitacijama – Sari su oči zasuzile dok je to govorila, a njezine male šake stiskale su mi ruku, Drugom sam i dalje grlio Antona, koji je uzbuđen gledao sve oko sebe, a i mene krajičkom oka.

– Ma ne brini. Nego, ti pratiš politiku i svjetska zbivanja? – upitam je.

– Malo. Mnogo čitam. To me naučio tvoj otac. Naši fašisti, koji su sada u uzletu, mrze boljševizam ali i literaturu. Zbog toga čitam još radije.

– U kući je bogata biblioteka. Neće ti biti dosadno.

– Znam. Pričao mi je. Imam negdje i popis knjiga koje mi je preporučio. Neke sam uspjela naći i pročitati, a neke ću sada.

– Mogu ti pomoći oko toga. No ponajprije bih

želio bolje upoznati Antona, vidjeti što bi sada bilo dobro za njega. Čini se da je uistinu divan dječak.

U Štignjedecima nas je dočekaio lagani vjetar. Momci su pomogli istovariti prtljagu pa su otišli s konjima i kolima. Anton je sa zanimanjem obilazio dvorište, divio se grmovima ruža, zanimao ga je bunar, a štagalj prepun starog namještaja zasigurno će postati njegovo novo obdanište. Domaćica koju sam unajmio prije tjedan dana servirala nam je ručak u blagovaonici. Anton je malo prigovarao da neće juhu, a na kraju ju je cijelu pojeo. Sara je djelovala umorno ali zadovoljno.

Poslije ručka sjeli smo u salon, zatražila je cigaretu. Pušili smo i gledali se kao da sjedimo u nekoj svečanoj dvorani izgrađenoj iznad naših prošlosti. Promatrajući je tako privlačnu, ovdje u obiteljskom salonu, bilo mi je savršeno jasno zašto ju je pokojni otac ljubio. U trenu sam preneraženo uhvatio samog sebe kako spoznajem da bih i ja to mogao, čak i bez osjećaja bilo kakve zadržke ili srama. Najprije sam pokušao odbaciti takve misli, naravno, iz moralnih obzira. No, naš odnos, ako bi se ostvario, ustvari ne bi bio rodoskrvnuće, jer nismo iste krvi. To što ima dijete s mojim pokojnim ocem možda je društveno sablažnjivo, ali ne znači da me ne može ljubiti. Ili ja nju. Ljubav je često pitanje krajnosti koje se tjelesno i duhovno dodiruju i isprepliću.

U tišini i miru sobe sve je bilo tu s nama, u zlatnim okvirima što obrubljuju prva viđenja, za koja se kasnije često ustanovi da su bila čudesna. Svidale su mi se njezine malene šake i usne, i male uši, i prirodnost koju je posjedovala, a koja se uočavala u svakom pokretu njezina tijela. Mislim da smo oboje, u polutami te sobe, shvatili kako nam se upravo nazire budućnost, i to ljubavna. Pomaljala se, ne bez koprene tajanstvenosti, upućujući na naše gotovo arhetipsko jedinstvo, do sada razdvojeno prostorom i vremenom, eto, čim smo prvi put ostali sami.

Prvo se uzdigla blaga napetost, kao kad se nazire dobar kraj, ili možda nenadana sreća. Njezin miris osjetio se mimo neizvjesnosti koju sam poslovično uvijek nosio u sebi. Potom se pojavio osjećaj privrženosti. Najprije blago, a onda sve intenzivnije i toplije. Nisam samo ja time bio iznenađen. Sara je zasigurno osjećala isto, ili još više, jer lice joj se zarumenilo i disanje ubrzalo. Privlačila me, i osjećao sam, ustvari odjednom sam zasigurno znao, kako je taj osjećaj obostran. Bio je snažan. U meni se zbivala cijela unutarnja preobrazba, gotovo sudbinska, kao što je to bio i sam susret sa Sarom. Prilagodba za ono drugo, za žensku dušu, za nju i njezino tijelo. Pitao sam se je li moguće da žena ljubav koju ima ili čuva za jednog muškarca u ovako neposrednoj i bliskoj atmosferi prenese na drugog. S

oca na sina? Možda je to moguće snagom sputanih čežnji koje se tada oslobode. Poljubio sam joj ruku, onda i usne, pa opet sjeo u fotelju i promatrao je kao nekog tko mi je oduvijek blizak. Njezino je uzbuđenje bilo zrelo, ali nikako ne i brzopleto. Pogladi me po licu umirujući me, i prošaptala: – Do kraja, i zauvijek.

– Do kraja, i zauvijek – ponovio sam, pregrizavši u sebi sve zasade sumnji i kolebanja koje su me mučile vezano uz ljubav. Bujanje naših čula zbivalo se bez ikakve potrebe da se išta više provjerava ili ispituje. To je bila jedina neupitna istina, i njoj smo se odlučili posvetiti do kraja predano. Cijelim bićem. Žudnja me toliko obuzela da sam načas pomislio kako se pod pomjerio, pa smo sada malo više no što smo bili tren prije. Pogledala me je kao da zna moje misli ili osjeća to isto. Tijelo joj je titralo kao da je, posve neovisno od onog racionalnog u svijesti, znalo što će se dogoditi i bilo na to spremno. Doista, nema jačih misli i osjećaja od ljubavničkih. Strasti tome najbolje svjedoče.

Grlio sam je ljubeći joj dojke, osjećajući kako njezino uzbuđenje raste sve više. Predavala se svom svojom toplinom. Sve hladnoće povukle su se i nestale pred plamenom života koji je isijavao iz nas. Natruhe prošlosti, kakve god bile, odlazile su sada u daljine. Sve moje samoće, sva razmišljanja o prirodi

žene i ljubavi, najednom su nestali. U tom smo času postojali samo mi, sada i ovdje, spojeni u ekstazi. Naša čulnost, blistava poput sjaja zlatnih statua, bila je jedina stvarnost za koju smo znali. Koju smo htjeli. Nije tu više bilo nekakvih skrivenih značenja, strast je odmakla svaku prošlost daleko od nas. Moja samoća najednom mi više nije ništa značila, a obziri? Što bi oni uopće mogli značiti pred ljubavnim osjećajima. Ljubav, ta fenomenalna privlačnost koja se među nama stvorila, zapravo je jedino što nam prirodno pripada.

– Sve osjećam i razumijem, titraje i vizije. Ispunjenje – prozbori Sara. Njezine su tamne oči blistale a tijelo drhtalo.

– To je u našoj krvi, ova povezanost zbog koje je moguće neslućeno snažno osjetiti postojanje – izgovorio sam to kao da govorim neki stih. Uostalom, život se u trenu pretvorio u poeziju.

– Neću te nikada izdati – reče ona, pa klekne ispred mene i poljubi mi ruku.

– Nemoj to raditi! Ovo je trenutak, mjesto, onaj posvećeni žal na koji smo oboje, ovako ili onako, jednom trebali stići – rukama sam joj obujmio glavu i podignuo je, ljubeći joj tamne duboke oči i zacrvenjelo lice.

Ovila mi je punašne ruke oko vrata i šapnula: – Nekako sam sve ovo znala, slutila.

Uvijek sam idealizirao žene koje sam volio. To je ona suštinska nepomirljivost s vlastitim svijetom koju imam. Glede Sare, to nisam trebao ničim naglasiti jer je ona, izgleda, po istom principu idealizirala muškarce. Tako je među nama od početka iskrenost bila i vjera i stvarnost, život. Ljubav uvijek teži da se ostvari kako u zbiljskom svijetu tako i u onom imaginarnom, svijetu naših misli, čežnji, očekivanja i nadanja. Bili smo na početku našeg životvornog mita i, sasvim sigurno, u jednom posve novom podneblju naših života.

*

Zapalio sam cigaretu ležeći u krevetu i promatrao njezino nago tijelo. Nije tu bilo ni trunke nekakve askeze, dapače, sasvim suprotno. Bujne obline i miris užitka. Nije mi trebala nikakva psihološka analiza naše privlačnosti, a pitanje što je Bog zapisao u njezino ili moje srce činilo se posve suvišnim. Najviše su me dirale njezine duboke crne oči. Sada su sjajile tamnim sjajem lišenim sjete. Bio sam siguran da takve oči opažaju ne samo ono što se gleda već stvari inače skrivene pogledu, u onom unutarnjem svijetu koji posjeduje vlastitu erotsku i drugu lingvistiku. Tijelo je tek gramatički sklop privlačne neposrednosti u nijemom ljubavničkom jeziku. Zanimalo me sve, sintaksa, glagoli, imenice, zarezi, a prije svega bio sam bez zadržke otvoren za futur, dapače, s veliki povjerenjem.

– Tebe i tvoje tijelo iščekivala sam sve ovo vrijeme. Nekako sam to slutila, govorila sam to sebi i prije no što sam te znala. Zato sam se svega i svakog drugog odrekla. Ne znam kako je to moguće, ali znala sam za madež koji imaš na leđima, i kako držiš cigaretu kad pušiš. Da, i još nešto, ali to ti neću reći.

– Sanjala si me?

– Moguće je. Ljubavnik u ludom polusnu. Čudna je ta predvidivost. Sada mi se čini kao da se svega ovoga ustvari prisjećam, iako nikada ništa nisam ovako snažno doživjela.

– U usamljenim jahanjima kroz šume, tamo daleko, u Rusiji, ponekad bi se ukazao ženski lik u tamnoj haljini. Ista ti. No, nikad je nisam sustigao ili поближе vidio. Izgubio bih se tada, a izgubio bih i osjećaj za vrijeme.

– Nikada nisam bila u Rusiji. Vidiš, ipak smo se nekako pronašli. To je stvar identiteta. Inače ne bi bilo ovako intenzivno kao što jest.

– Jest. Ipak strepim da ću te izgubiti – pružim joj tabakeru s cigaretama.

– Nemoj. Nećeš. Želim biti tvoja, potpuno.

Zanimio sam na trenutak. U nje nije bilo nikakve zbunjenosti, ni najmanjeg traga pretvaranja. Bila je svjesna dubine onog unutarnjeg tkiva koje nas je na čudesan način povezalo kroz prostor i vrijeme.

Zbog toga se opet osjetim uzneseno. Želja za životom pulsirala je snažnim ritmom. Svaki put kada bih je pogledao u oči, njene bi usne zadrhtale. Nije više spuštala pogled. Otvoreno je gledala oko sebe oslobođena stega koje su je, izgleda, godinama sputavale. Strast uzdiže i liječi. Bljesak, titraj vizije i potreba da se posvetimo usredotočenju naših života obuzeli su nas oboje.

– Naravno da dječaku treba otac. Ti ćeš biti divan tata. Muževan i nježan ali, vjerujem, odlučan kad treba – Sara je sada pustila oblak dima kroz usnice i on je lagano plovio preplićući se sa sjenama sobe. – A jednako tako treba mu i majka.

– Da. Ali ako smo roditelji, onda bismo se trebali vjenčati, kako zbog nas tako i iz praktičnih razloga. Dječakov bi život tako bio mnogo sigurniji i jednostavniji.

– Vjenčao bi se sa mnom iako sam voljela tvoga oca i rodila mu sina? Nego, jesi li pročitao baš sva pisma koja sam mu napisala.

– Da! Svako slovo. Ne mogu to sebi objasniti, ali u životu nije baš sve racionalno. A ako me pitaš imam li kakvih emotivnih i sličnih razloga da se ne oženim tobom, moram reći da ih nemam. Možda zvuči čudno to da bih oženio ljubavnicu svoga oca, no oženio bih te, baš tebe, i to upravo ovakvu kakva jesi. Naravno, ako i ti to želiš. I da znaš: ne zbog djeteta. I da ga nema, volio bih ti biti muž.

– Onda čim prije sa župnikom dogovori vjenčanje. Vjerujem da ćemo imati sjajan brak, kao što, eto, imamo sjajnog sina. S tvojim ocem bila sam davno, on je umro i s vremenom se to pretvorilo u uspomenu. I da znaš, sve ove godine nisam bila ni s kim drugim. Naravno, bilo je raznih prijedloga i prilika, ali sve sam odbila. Nekako sam znala da neću ostati sama, da postojiš negdje za mene.

Bio sam presretan, i potresen. Svašta sam očekivao u životu, ali ovako dubok doživljaj ljubavi sigurno ne. Sigurno je i da odnos sa Sarom nisam doživljavao kao da me nenadano sustigao neoprostivi grijeh. Ni moj, ni grijeh moga oca. Ljubav i nježnost blažena su pomada, život tako zadobiva, nadao sam se, sretnu budućnost. U Sarinoj blizini ponovo sam osjećao kako mi se tijelo i duh oslobađaju. Pokreti i dodiri, čak i oni slučajni, preporođivali su me. Svijet se mijenjao.

– Ecco il miracolo! – rekoh joj, osjećajući kako se ono beživotno vrijeme što me često opsjedalo udaljava od mene i nestaje.

U tišini predvečerja u Štignjedecima čuli su se dječji smijeh i topot nožica koje natjeravaju mačka po dvorištu.

Anton se sviđale soba koju sam uredio za njega. Bio je tu veliki krevet kupljen davno u Pešti, mali pisaći stol, knjige Karla Maya, veliki globus, stara djedova

sablja iz husarskog doba i slike strica Jerka iz ciklusa *Dječak i ljiljani*. Velike drvene kocke sa slikama koje se slože u cjelinu bile su igračke iz mog djetinjstva. Tek ih je ovlaš pogledao. Prerastao je takve jednostavne igre. Morat ćemo nabaviti nešto što će ga zanimati. Dječak je, uočio sam to promatrajući ga, djelovao kao da je konačno odahnuo. U tom malom prostoru počeo se iznova slagati njegov svijet, još nevin, građen od zbilje protkane dječaćkom maštom i hrabrim slutnjama. Njegova, izgleda, smirena narav, sada oslobođena napetosti, upućivala je na to da je dijete snažnih imaginacija. I ja sam bio takav u njegovoj dobi, pa mi je to bilo naročito drago. Bio sam uvjeren da ćemo u godinama koje dolaze ne samo sastaviti razbijene slike svijeta nego steći i neke nove i vrijedne vrline gradeći bliskost svojstvenu odnosu oca i sina.

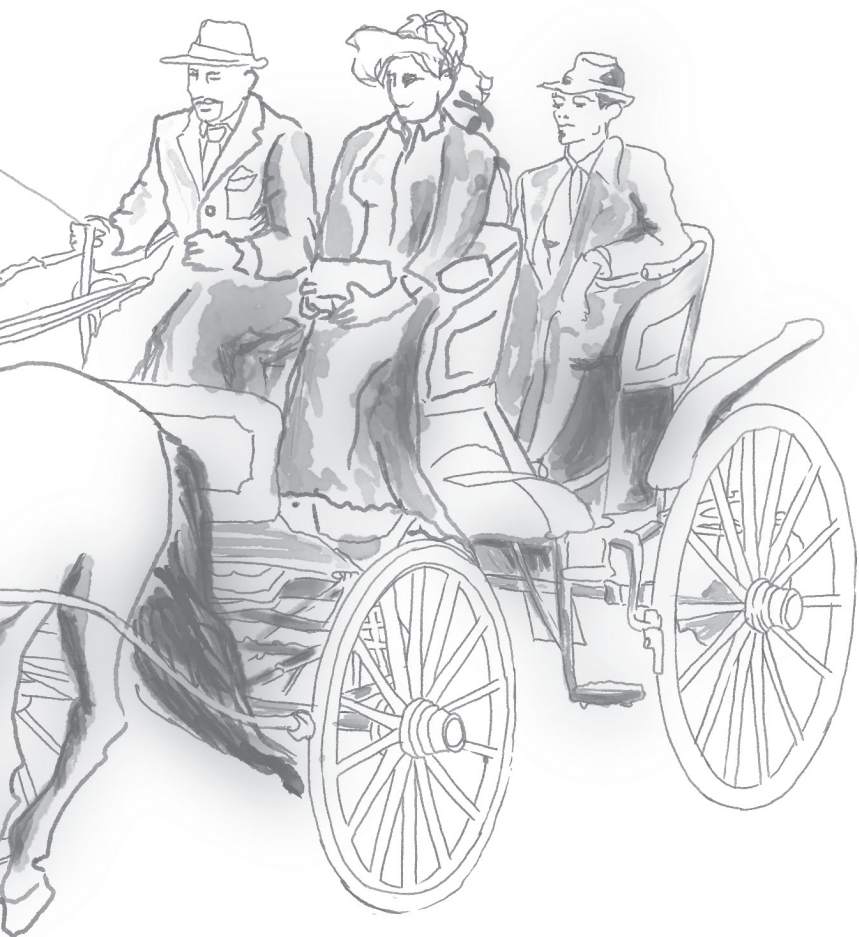
Sara nije željela zasebnu sobu. Nije htjela ni kročiti u nju. Pošla je sa mnom do mog ležaja nježno me ljubeći. Bila je topla i uzbuđena. Usne su joj opet drhtale kao u kakve djevojčice koja se ljubi prvi put. Sjedinjenje dvaju bića pretpostavlja iskreno prihvaćanje vlastitih granica, no mi smo molili Boga da nas promaši zora i da nas strasti nabujale između ovih starih zidova nikada ne napuste. Trenuci i sati zadobili su onaj vanvremenski karakter kakav mogu doživjeti samo ljudi koji jedan u drugoga imaju beskrajno povjerenje.

Vjenčanje je bilo u nedjelju. Kumovi su nam bili Švec i Imbro, a Sakyamuni je izabran da bude krsni kum malom Antonu. Obećao je da će ga naučiti sve što zna o Putu časti i vrline. Nikoga drugog nismo ni zvali na svadbu, no svejedno su došli neki poznati iz Zeline i Blaževdola. Za proslavu sam organizirao svadbeni ručak u krčmi “Kod Dananića”. Od ranoga jutra vrtio se odojak na ražnju, a svi koji su čak i slučajno svratili imali su besplatno piće. Mi smo sjedili za onim velikim stolom kao i prošli put, s nama je na ručku bio i župnik. Sara je izgledala prekrasno u bijeloj haljini, s vijencem od pravog cvijeća na glavi. Anton je volio malinovac. Mirno je sjedio i igrao se kositrenim vojnikom koji je našao negdje u kući. Sjećam se da sam ga dobio od oca baš kad sam bio njegove dobi.

– Gabro, tko bi rekao da imaš tako velikog sina! Rođen 1914. Pa što ste čekali do sada, šest godina, da se uzmete? – zanimalo je župnika.

– Nismo mogli, oče. Sara je talijanski podanik, izbio je rat i Italija je bila na drugoj strani, a ja u vojsci, potom u zarobljeništvu u Rusiji. Ali, evo, prvom prilikom smo to ispravili i pokajali se za naše grijehе. Drago mi je što sam Saru učinio poštenom ženom i suprugom. Anton, hvala Svevišnjemu, konačno ima i

oca i majku – odgovorio sam, a prijatelji su kimanjem potvrđivali moje riječi. Zauvijek su bili spremni čuvati našu tajnu, časno i pošteno. Jednako kao što ja čuvam njihove tajne.

– Ah, dovraga! Taj rat nije donio ništa dobro – prokune župnik. – A sad još i ta uredba ministra Draškovića o zapljeni kola, konja i stoke za potrebe vojske. U nekim se kotarima narod već otvoreno buni, vidjet ćemo kako će to proći kod nas. I ovdje su ljudi jako nezadovoljni divljanjem vlasti.

– A čime da budu zadovoljni? – nadoveže se Sakyamuni. – Doduše, oče, da vide samo na jedan dan onaj jad i bijedu širom Rusije, možda bi bili manje nezadovoljni. Ne da nema kruha, nego nema ničega! Ništa nije zajamčeno. Toliko smo puta vidjeli da su nedužne ljude bez ikakva razloga ubili na cesti. Možda samo zbog toga što je netko imao bolji kaput ili cipele. Svi su to radili, i bijeli i crveni, i anarhisti i regularna vojska. Opći kaos i nered.

– Zar je tamo uistinu tako strašno? – čudio se svećenik.

– Blago ste to rekli. Tamo je očajno! I još uvijek je otvoreno pitanje hoće li sovjeti i njihova vlast uspjeti uvesti red. Ne samo da će za to trebati vremena nego će to biti isto tako krvavo kao i sadašnja previranja.

– Hvala dragom Bogu da ste se uspjeli spasiti –

zaključi župnik, pa se oprostí od nas jer je morao poći dalje.

– Spakirajte, molim vas, malo odojka ocu za put
– zamolim kelnere.

Odahnuo sam kada je župnik, noseći dvije kile odojka zamotane u masni papir, konačno otišao. Iz nekog razloga nisam mu vjerovao, iako se njegov posao zasnivao uglavnom na povjerenju. Nije bio problem, činilo mi se, u tome što mu se ljudi povjeravaju, već u tome kome se on povjerava. Možda sam samo previše oprezan, ali doista bih volio da dani koji dolaze ostanu samo naši. Sarini i moji. Ovo je sada naš sretan trenutak, izdvajanje što se uzdiže unatoč silama vremena koje slijepo i gluho vuku na svoju stranu. U ovom času sami smo sebi u fokusu vlastitog obzorja. Iz našeg vlastitog nabrekla unutarnja prostora, osnažena životnom energijom koja nas povezuje, sami kujem planove i pripreme kako se okušati u svijetu. Zbog vjenčanja sa Sarom osjećao sam se ushićeno, iako nisam mogao predvidjeti kakav će nam uistinu biti život u budućnosti. No bio sam siguran da smo već sada istinska obitelj. U svakom sam trenutku osjećao njezinu snažnu privrženost. Toplina mojih osjećaja prema njoj prožimala me od krvnih žilica u mozgu do percepcije boja okoline, koje mi sada izgledaju življe, posebno kad se uspinjem na naš brežuljak.

Besmisao i poraz svijeta oko nas postao nam je drugorazrednim pitanjem. Bili smo obuzeti nama samima i našim pričama, i pri tome nas se nije ticala nikakva tragična politika. Sara je željela da prvom prilikom odemo u Italiju kako bih upoznao njezinu majku i rodbinu. Da razgledam njezino imanje, posebno konje koje uzgaja, pa da onda odlučimo gdje ćemo živjeti. Vidio sam da bi joj bilo lakše da joj je majka pri ruci, a i Anton bi u Mantovi sigurno dobio bolje obrazovanje. A opet, ako zbog bogzna čega ne ispadne tako, a ona ne bi htjela živjeti u Štignjedecima, atelijer strica Jerka u Berlinu još uvijek je prazan i na raspolaganju.

Na to sam mislio kao na treće i neutralno rješenje, iako u tom gradu nije bilo svjetla kakvo sam volio, a popodnevene su sjene po ulicama bile tanke i brzo bi se stopile s tamom noći. U golemom gradu kakav je Berlin, gdje se nakon ratnog poraza sigurno skrasila ne samo njemačka elita nego i sva njemačka sirotinja, nestala je i ona atmosfera *fin de siècle* u kojoj sam uživao u doba školovanja. Uglavnom, postojale su mogućnosti, no moje su dragocjenosti, život sa Sarom i Antonom, bile posve druge prirode od pitanja pukog smještaja. Konačno, najbolje bi bilo da ostanemo u Štignjedecima, u pastoralu koja ničim ne opterećuje i gdje ladanjsko vrijeme može potrajati gotovo cijeli život.

Vraćajući se kući nakon svadbenog ručka, Anton je veselo trčao poljima a Sara se naslonila na moje rame.

– Što sada misliš – upita me spokojnim glasom.

– Mislim kako ovdje svaki obronak, svaki korak, zavoj ili pogled može postati poezija. Zato mi je ovaj kraj lijep.

– I ja se gotovo pjesnički osjećam – Sara se još više privije uz mene. – Ne brini. Nećemo dugo ostati u Mantovi. Moram srediti neke stvari, upoznat ćeš moje, a onda ćemo se vratiti ovdje na duže, sve dok ne vidimo što ćemo s Antonovim školovanjem.

Tamno plavo nebo i zelene krošnje otvarali su se našim koracima na putu prema kući. Obitelj je uznesenje u zavičaj koji sam, sada sam to znao, cijeli život čekao.

Šesto uzdizanje: Seljačka republika Hrvatska

Toga dana postalo mi je jasno da se nakon svega nešto moralo poremetiti, ali i da taj predio, to podneblje gdje jesmo i sâmo putuje. Pravo je pitanje bilo gdje će ono završiti, a slijedom toga i svi mi. Prijepodne je stigao Imbro s konjima, pa smo Sara i ja odjahali s njime do krčme "Kod Dananića". Tamo su već bili Švec i Sakyamuni, dobro naoružani. Anton je ostao kući, čuvala ga je domaćica.

Cijelo je jutro i prije toga bilo užurbano, gotovo košmarno. Glavnom cestom prolazile su gomile ljudi, uglavnom naoružanih, i to ponajviše u pravcu Zeline. Žandarmerija se nije ukazivala, a nije bilo ni djece koja obično vode blago na ispašu.

– Pucalo se noćas u Psarjevu kad su žandari predvođeni narednikom Jambrekom došli Imbri i

Tomi Pivariću po kola i konje za vojsku. Njih su, jer su se bunili, u lancima odveli u Zelinu i zatvorili u općinski zatvor. Konji su u štali Antolkovićeve krčme. Taj Antolković bio je također određen da dade konje i kola, ali ratni se bogataš brzo pogodio s kotarskim načelnikom Špilerom, pa je ovaj poslao žandare sirotinji – tumačio je, crven u licu od bijesa, Sakyamuni, koji nije podnosio nepravdu. – Prerezali smo žice. Telegraf ne radi. Žandari neće moći dozvati pomoć.

– Nisi li ti, dragi, preumoran za ovo nakon svega što si proživio? – upita me Sara, netom prije nego što su se začula crkvena zvona, što je značilo da je opasnost blizu. – A da uzmemo Antona i odemo u Veneciju dok se situacija ne smiri? Sada, početkom rujna, nebo je krasno kad se s obale gleda prema groblju na otoku San Micheleu. Ako ti se baš gledaju sprovodi.

– Nemoj se bojati. Ne mogu ni zamisliti da sada negdje odem, osjećao bih se kao prevarant. Uostalom, poslije ne bih imao obraza vratiti se. Bolje da odemo, i u Veneciju i u Mantovu, a možemo i do Berlina, kad sve ovo završi.

– Čuvaj nas, mili.

Sara uzme moju ruku i poljubi je. Oči su joj blistale pod svjetlošću sunca koje je prodiralo kroz mutne prozore.

Pucnjevi su počeli iznenada. Nije to bio

nikakav vojnički plotun, već više kao da puca neka lovačka družina. Narednik Jambrek, njegovi žandari i dvojica kotarskih redarstvenika zabarikadirali su se u Antolkovićevoj gostionici i pucali na masu svijeta koja se okupila na ulici. Prvi je ubijen neki Josip Šuliček iz Gornjeg Psarjeva, a dva su brata Romanića iz Biškupca ranjeni. Imbro i Švec pridružili su se puškaranju, i kuća Antolkovićeve gostionice uskoro je bila puna rupa od tanadi. Jambrek i njegovi ubrzo su ostali bez municije, pa su kroz stražnja vrata gostionice pobjegli u šumu. Desetak naoružanih seljaka krenulo je za njima, dok su drugi ušli u gostionicu i potpuno je skršili. Netko je oslobodio Pivariće iz zatvora, a onda se pucalo iz veselja i pljačkalo.

Sakyamuni je okupio nekoliko ljudi i s njima odjahao prema sjeveru. Vratili su se nakon sat vremena vodeći u lancima kotarskog namjesnika Špilera. Uхватili su ga dok se vraćao iz Konjščine, gdje je telegraf radio pa je izvijestio vojnu upravu o pobuni u Zelini. Tamo mu je uručen i telegram s naređenjem ministra Draškovića da se do daljnjega obustavlja oduzimanje konja, kola i blaga jer su pobune izbile širom sjeverozapadne Hrvatske.

– Evo, imam ptičicu koja je sve ovo zakuhala
– objavi Sakyamuni, siđe s konja i odvali šamarčinu Špileru, koji padne na tlo kao gromom udaren.

– Ja samo radim svoj posao. I nema više rekviriranja. Evo, uzmite papir iz gornjeg džepa. To je telegram od ministra da se obustavlja oduzimanje imovine stanovništva za vojne i državne potrebe – jadao se kotarski namjesnik klečeći na tlu pred okupljenima.

– Njega prepustite meni – reče Lojzek, koji se iznenada pojavio okružen nekolicinom naoružanih pripadnika Hrvatske seljačke stranke. – Znači da politika “novog kursa”, po gospodinu Radiću, ponajprije znači oslobađanje hrvatskog seljaštva od posvema nesposobne, a danas i vrlo pokvarene činovničke uprave. To je tvrdio još za carevine, a sada se, u novoj državi, to još bolje vidi. Vodite ga! I oslobodite nas tog nametnika!

Seljaci usprave Špilera, natovare mu na leđa drveni lijes a u ruke stave križ. Tako je nesretnik hodao kroz Zelinu sve do groblja iznad mjesta. Onda se začulo nekoliko pucnjeva. Mladić koji se vratio do Dananićeve krčme priđe Lojzecu i tiho mu reče u uho, ali svi smo čuli: – Nametnik odstranjen!

– Što je bilo? – preneraženo upita Sara. – Ubili ste ga bez pravde i suda.

– Amen – reče Lojzek. – Ne znam hoće li se itko pomoliti za njega.

– Špileru posvećujem svoje čitanje *Bardoa Thodola*,

Tibetanske knjige mrtvih, kako bi lakše pronašao put do ponovna rođenja – reče Sakyamuni i strusi jednu rakijicu. – To je praktično učenje gospodara Padmasambhavae o Velikom oslobođenju slušanjem na posmrtnoj ravni. Našem pokojniku će to sigurno dobro doći, pa u idućem životu neće biti pokvareni kotarski namjesnik.

– Nisam znao da si postao propovjednik – čudio se Lojzek škiljeći u Sakyamunija.

– Pa i nisam propovjednik, – odgovori Sakyamuni – samo krajnje ozbiljno shvaćam svoj budizam.

U krčmu uđe visok, suh čovjek s puškom o ramenu. Djelovao je kao da se nećka, a onda ipak priđe našem stolu, točnije, izravno Lojzecu.

– Gospodine Lojzek, dozvolite da Vam se obratim. Ja sam Mićo, zapravo, Milovan. Pravoslavac sam, Srbin, i igrom sudbine solunski dobrovoljac. Znate, došao sam da vam pomognem. I ja tu živim, i mene se ovo tiče. Nismo mi vojnici ovako zamišljali budućnost. Svi smo sada opet u istoj kaši, svi smo mi ista sirotinja. Smijem li i ja s vama?

– Ma smiješ. Što ne bi smio?! Dobrodošao! – odgovori mu Lojzek, zadovoljan što ima i onih koji nisu Hrvati, a razumiju problem i žele se boriti za pravicu.

– Naš narod, znate, ima “srpsku seljačku Marseljezu”, nastala je davno, protiv Miloša Obrenovića,

ali može i sada da posluži. Glasi ovako:

*Protiv boga i vladara,
protiv popa i oltara,
protiv krune i skiptara
i trgovca, kaišara,
za radnika, za ratara,
borimo se mi.*

*Ustaj seljo, ustaj rode,
da se spaseš od gospode!
Činovnike, birokrate,
ćiftariju, zelenaše,
cilindraše i sabljaše,
koji gaze pravo naše,
gonićemo svi.*

– Bravo! Bravo! – zapljeskao mu je Lojzek sav ozaren. – Veoma rječito. Dajte Mići piće! Ma dva, zaslužio je.

Švec i Imbro uđu u gostionicu vodeći sa sobom jednog proćelava gospodina koji je nosio poveću knjigu u kožnim koricama.

– Evo, gospodin notar je stigao. Zanima ga što treba napisati – izvijesti Švec, primakne notaru stolicu pa sva trojica sjednu.

– Dobar dan, gospodine notaru! Molim Vas da

urudžbirate proglas koji ćemo Vam sada iznijeti – reče Lojzek. – Naslov je: “Seljačka Republika Hrvatska”.

Uskoro je bio sastavljen proglas u desetak točaka kojima se tražilo proglašenje Seljačke Republike Hrvatske kao samostalne zemlje s vlastitom upravom i vladom, neovisne o bilo kome, a posebno od Srbije, Italije, Mađarske i Austrije. Sve su te zemlje imale otvorene ambicije vladati Hrvatskom ili nekim njezinim dijelom i pokrajinom. Tražila se agrarna reforma, socijalna pravda, ali i vladavina prava. Nikakve ideje Oktobra i revolucije nisu se spominjale. U sjećanju je još svježa Sovjetska republika Mađarska, nastala i propala prošle, 1919. godine. Revolucionarni žargon nije bio podesan. Tekst proglasa istoga su dana teklići odnijeli prema Varaždinu, Čazmi, Zagrebu i drugim mjestima. Lojzek je zaboravio ili namjerno previdio kako je Radić, ne bez razloga, još prije dvije godine, kad je otputovao u Prag na sastanak s češkim političkim prvcima, pristao ne samo na raskid koalicije s frankovcima u Saboru nego i na ciljeve istaknute u Krfskoj deklaraciji, koja je prethodila ujedinjenju s Kraljevinom Srbijom. Češki nacionalni prvaci tražili su to od njega zbog vlastitih interesa. Češka nije željela i dalje biti dijelom Austro-Ugarske carevine, stoga joj je bila važna pozicija Hrvatske. A Radiću je to pomoglo da se Seljačka stranka ne otuđi od stremljenja velikog dijela naroda

koji je želio južnoslavensko ujedinjenje. Tako je počeo zagovarati pravično ujedinjenje, za koje je smatrao da ga treba ustanoviti Ustavotvornom skupštinom. Ista, doduše, nije nikada održana, a mnoge nepravde vodile su upravo onome što se sada događalo u ovoj manje-više spontanoj pobuni.

– Guske gaću u magli – primijetim dok je Lojzek sporo sricao tekst deklaracije.

– Gdje to piše? To ne može! – uzruja se Lojzek. Teško je čitao.

– Nigdje. Zajebavam se.

*

– Gospodine Lojzek, jeste li sigurni da sve ovo ima smisla? – upita Sara.

– Iskreno, draga gospodo, ni u što nisam siguran. Ali pljačku, robijanje i ubijanje nismo više mogli trpjeti.

– Vaš odnos, mislim pri tome na seljaštvo i državu, nije se zapravo bitno promijenio. Isti je kao i u carevini. Seljak je i onda i sada potlačena strana – reče Sara, a Lojzek samo zatrepće očima. Nikada nije sreo ženu koja nešto zna i govori o politici.

– To je istina. No, vidite, mi smo, mislim narod, seljaci, podržali stvaranje nove države jer smo mislili da će nam ona dati bolja prava i položaj. Ali to se nije

dogodilo. Upravo suprotno. Sada se hrvatski seljak osjeća prevarenim. I ja isto – zaključí Lojzek, pa doda: – Jer Hrvatska je opet bijedni vazal koji ne odlučuje ni o čemu, a najmanje o sebi i svojoj sudbini. To nije pravica.

– Čitate li vi knjige uopće? – upita ga Sara. – Naime, to bi bilo važno s obzirom na to da se bavite politikom i da ste tu kotarski seoski vođa.

– Čitao sam Bibliju još u školi i, da, neke članke gospodina Radića u novinama. Zašto?

– Zato jer biste trebali biti dobro upućeni u te političke i nacionalne stvari, dakako i u svjetsku situaciju, a to ne možete ako ne čitate – objasni Sara.

– Aha! Ma puno pričamo na seljačkim sastancima. Tamo se svašta može saznati – odgovori Lojzek.

– Dakle, Vi ne znate da je Staljin jedini sovjetski političar koji misli kako je u Jugoslaviji nacionalno pitanje jako značajno – nastavi Sara, koja je za razliku od Lojzeka voljela čitati i pratila internacionalnu politiku Moskve. – Vidite, taj Staljin u svojoj nedavno tiskanoj brošuri spominje i Radića, a piše i kako Makedonci nisu Bugari, kao što ni Crnogorci nisu Srbi. On misli da se Slovenija, Makedonija i Hrvatska, možda i Vojvodina, trebaju odvojiti i biti samostalne zemlje. Crna Gora i Bosna bile bi autonomije unutar Jugoslavije, ako ova uopće opstane.

– Gospodin Radić to sigurno zna. Ne brinite, gospodo, za Staljina, riješit će hrvatski seljak sve, i

to puškom i žuljevima – vadio se Lojzek, nesvjestan značenja političkih misli koje je upravo čuo.

– A da?! Kažete da Radić zna. Lijepo. No preporučujem Vam da nabavite Staljinovu brošuru *O pitanjima lenjinizma*. Ta bi knjižica vama ovdje bila zanimljiva. Možete je onda dati i gospodinu Radiću. Vjerujem da bi je on rado pročitao – upućivala ga je Sara, ne bez osjećaja da baca bisere pred svinje.

– Čitao sam neke Lenjinove članke. On misli da su kapitalističke zemlje velike robijašnice za radničke i seljačke mase – umiješam se u razgovor kako bi Lojzecu dao priliku da barem odahne ili umakne.

– Da, to je klasičan boljševički stav. No, za razliku od toga, Staljin ne podcjenjuje nacionalno pitanje. Posebno ne u Kraljevini SHS. Čak se u dva odlomka bavi tim problemom, napominjući da se na Balkanu klasno pitanje ne može uspješno riješiti ako se ne riješi nacionalno pitanje.

– Pa i u Italiji je nacionalno postalo ono što je sveto ili barem posvećeno – primijetim.

– Da, kod nas su svi poludjeli za nacijom. Fašisti govore da je Italija ne samo kolijevka civilizacije nego, zato što je nastala na temeljima Rimskog Carstva, i temelj nove Europe. Čitavog novog svijeta, koji će tako imati i tisućljetnu tradiciju i novi moral poput elegantne talijanske nacije. Smatraju kako je upravo fašizam taj koji će osloboditi čovjeka na, navodno, prirodan način.

O tome pišu i futuristi, umjetnici nove stvarnosti.

– Ah, jednako tako i u Rusiji avangarda u umjetnosti slika i zagovara novi svijet koji će se izgraditi nakon revolucije, klasno pravedan i svima otvoren. Izgleda da tu ima mnogih sličnosti.

Bio je sumrak kad smo se vraćali doma uz rub polja. Teške misli i osjećanja savladali su nas oboje. Zlokobna jeza lijepila se uz tijelo poput stida. Čak je i cvrčanje cvrčaka u travi zvučalo jadno. Neutješno. Nije više postojala ni ona utješna pastoralna tišina bremenita starim tugama brda i dolova. Pucnjevi i udaljeni jauči. Strava. U Zelini je narod već opljačkao kotarsku blagajnu, općinsku upravu, Kotarski sud, oružarnicu, razne trgovine i kuće onih bogatijih. Ubojstva i pljačke proširile su se i na Belovar Moravče, gdje je ubijen javni bilježnik a općina opljačkana, dok je u Kašini narod ubio općinskog blagajnika. A svuda se bio pronio glas da se oduzima stoka koja se onda šalje u Srbiju. Zemlja se vraćala u kaos iz kojega je i potekla.

Sara je imala osjećaj da je propala kroz neku pukotinu u vremenu. Današnji događaji nadmašili su sva njena očekivanja. Krhke su naše stvarnosti, iako su nam dodiri topli. Znam da brine. Sada joj se još težima čine putevi u budućnost koju je željela. Možda je postala i nedostižna.

– Moram misliti na dijete i sebe. Mi ćemo se vratiti u Mantovu, a ti dođi čim budeš mogao. Najbolje bi bilo da kreneš odmah s nama. Još večeras.

– Sada nije pametno bilo gdje ići. Najbolje je pričekati nekoliko dana da se situacija smiri.

– Ne! Idemo odmah! – tvrdoglavo je inzistirala.

– Noć je. Sve je puno naoružanih ljudi. Kamo bi sada išla?

– Kući. Prvo u Zagreb, onda vlakom u Italiju.

– Nesigurno je sada krenuti, bolje za nekoliko dana.

– Ne, idem večeras!

Uskoro je kočija bila pripravna a prtljaga spakirana i utovarena. Antun me tužno gledao igrajući se s kositrenim vojnikom. Pogladio sam ga po kosi i obrazu.

– Uskoro ćemo opet biti skupa. Doći ću ti – rekoх mu, a on se samo još više rastuži.

– Pođi s nama, molim te – Sara me grlila sa suzama u očima.

– Doći ću iduće sedmice, čim se ovo malo stiša. Ne mogu samo iznenada nestati.

Lojzek im je dao pratnju, dva svoja jataka s puškama. Sjeli su uz kočijaša. Trebali su ih pratiti do željezničke postaje u Sesvetama, kao osiguranje. Švec

i Imbro krenuli su s njima na konjima, za svaki slučaj, rekli su, da se ništa loše ne dogodi.

Rastanak je drhtanje. Sada nekontrolirano. Groznica. Opet hladan znoj i mučnina. Ovo je uzdizanje propalo, pomislim. Djeluje kao najava poraza i gubitka. Noć nije moj saveznik. Ponovo se čuju daleki pucnjevi. Vatre na nekom udaljenom brdu i jeka izgubljenih glasova u tami. Najednom me pokosio golem osjećaj usamljenosti i tuge. Cijelog me preplavio. Ništa nije pomoglo, čak ni konjak. Večeras sam se raspadao, nestajao u besvjesnim predjelima. Sati su minuli kao što nestaju ljubavi koje su jednom bile pa nestale, kao smrti koje sam vidio i već odavno bio zaboravio.

Sedmo uzdizanje: Bitka kod Lužana

Ujutro se pojavio Sakyamuni, jašući i vodeći još jednog konja sa sobom, naoružan do zuba.

– Ovdje ti je kljuse. Jesu li Švec i Imbro kod tebe? Doma ih nema. – Nisu kod mene. Otišli su noćas otpratiti Saru i Antuna do vlaka u Sesvetama. – A u majčinu! Noćas se tamo iskrkala vojska i krenula prema nama. Čekamo ih u Lužanima.

Dohvatio sam pušku i bombe pa se uspeo na konja proklinjući sebe što sam ih pustio, što sam popustio. Trebao sam postupiti drugačije. Odlučno. Zato mi je noćas bilo tako loše. Samo da im se nije ništa dogodilo. Šutke smo jahali poljem. U daljini se naziralo bojište. Vojnici su napredovali, iako ih je dosta mrtvih i ranjenih ležalo na cesti.

Seljaci su bili sklonjeni u kućama i oko njih, iza ograda, štagljeva i drveća. Koristeći sve što se moglo kao zaklon. Nas dvojica bili smo vični pucanju iz sedla dok je konj u trku. Naučili smo to od Kozaka u Rusiji. Pokazalo se efikasnim: jedna desetina vojnika, nakon što smo nekoliko njih pokosili, dala se u bijeg. Da su nam ovdje još Švec i Imbro, otjerali bismo ih do Save. Prišli smo s boka vojsci koja se na cesti nije imala gdje sakriti. Kada bi pokušali ući u dvorišta, dočekala bi ih pucnjava seljaka, zato su se sada povlačili prema jednoj šumici s lijeve strane ceste. Tu su htjeli postaviti mitraljez, što je bilo poprilično opasno. Sakyamuni je to također primijetio, pa nacilja u mitraljesca i ovaj padne. Neprestano pucajući, približili smo se njihovu položaju, a onda konopom dohvatili stroj, povukli ga i odvukli do naših redova. Ljudi su bili oduševljeni. Odmah su ga okrenuli i paljbom zasuli vojsku koja se sada već nekontrolirano povlačila, ustvari bježala.

A onda sam ih vidio. U toj istoj šumici. Obješene. Klatili su se na mladom suncu mrtvi. Švec, Imbro, kočijaš i pratnja, a pozadi na drugom drvetu Sara i Antun.

– Jebala te posmrtna ravan! – prokunem Sakyamunija pa podbodem konja. Kao luđak uletio sam među vojnike pucajući iz puške, a kad se ispraznila, pucao sam iz pištolja. Na one što su bili dalje, bacio sam bombe, a zatim izvukao sablju i obezglavio nekog oficira

dok je stajao pokušavajući izvući pištolj iz futrole oko pasa. Ne znam koliko sam ljudi ubio, ni kako. Bijes i očaj dali su mi nadljudsku snagu. Onda sam osjetio kako konj posrće. Bio je pogođen. Skočio sam s njega i dohvatio pušku koja je odbačena ležala na cesti, potom drugu, pa još jednu, pa još...

Kad sam došao k sebi, prvo što sam ugledao bilo je Sakyamunijevo debelo lice. Dodao mi je flašu s travaricom. Ispio sam dobar gutljaj pa povratio.

– Vojska se za sada povukla. Bar na kratko, dok se ne pregrupiraju. I Lojzeka su ubili prije sat vremena. Ništa neće biti od naše Seljačke Republike Hrvatske.

Sakyamuni mi pomogne ustati, bio sam sav krvav i smušen. Uz njegovu pomoć napravio sam par koraka do nekih kola.

– Gle, tu sam ih smjestio, sve četvero, Šveca, Imbru, Saru i Antuna. Izgleda da su sinoć upali u zasjedu. I ova ih je stoka objesila bez suda i bez pravde. Sada sjedni u kola i odvezi ih kući. To je najmanje što možemo za njih učiniti. A dalje ne brini. Ja sam ovdje, ostat ću s ljudima, i vojska neće proći.

Tada sam posljednji put vidio Sakyamunija. Neka mu je uspješan “Bardo Thodol”, što god to značilo. Sam sam se osjećao kao izviđač na putu iz života u smrt. Pijući rakiju iz flaše i bjesomučno tjerajući konja, stigao sam do

Blaževdola. Najprije sam ostavio Šveca, a onda Imbru. Cijelo sam vrijeme šutio. Nisam više imao što za reći, iako su se njihovi bližnji kukajući i plačući raspitivali o tome što je bilo. Glas nije mogao, riječi nisu htjele. Opet hladan znoj i mučnina. Isto kao noćas.

Vozeći smrt u kolima na čarobni brijeg, bio sam preveć tup da shvatim bilo što. Nisam ni želio. Duša mi je nestala u crnilu i njegovu besmislu. Nikada više neću biti cjelovit, ni na plavom nebu ni na zelenim livadama.

U voćnjaku sam iskopao tri groba. U dva sam smjestio Saru i Antona i zakopao ih. Nisam znao što bih im rekao na kraju. Nisam ni mogao. Glasa nije bilo. Na trećemu sam zabilježio svoje ime. Tek da se ne stvori zabuna onome tko će me pokopati. Zatim sam se survao u stolicu, pušio i čistio oružje koje sam još imao. Znao sam da je samo pitanje vremena kad će stići. Bilo je to u sumrak, njih desetak uspinjalo se cestom. Dočekao sam ih u zasjedi i nekolicinu odmah smaknuo. Drugi su se raštrkali. Onda se pojavio oficir s brčićima. Strašno je ličio na Oskara Jelačića, našeg crvenoarmijskog zapovjednika.

– Oskar, Oskar Jelačić! – povičem i krenem prema njemu, spustivši pušku.

– Ja sam Julije, brat blizanac – reče čovjek i upuca me iz pištolja koji je držao u ruci.

Epilog: Posljednji Štignjedeci

Gabru Štignjedeca pokopali su malobrojni susjedi u grob koji je sam iskopao. Nitko nije znao tko su bili oni drugi, nedavno pokopani u grobovima do njegovog, pa su napisali: “Posljednji Štignjedeci”. Župnik je tuda prolazio dan kasnije idući drugim poslom. Kratko se pomolio prije kiše.

O autoru

Marijan Grakalić nagrađivani je pisac i umjetnik. Rođen je 1957. godine u Požegi, odrasta u Puli, Samoboru i Zagrebu, a sada živi u Blaževdolu. Njegovi tekstovi značajno su obilježili osamdesete. Član je P.E.N. Centra Bosne i Hercegovine te kustos Galerije “Kraluš” u Svetom Ivanu Zelini. Urednik je, izdavač i novinar na portalu Radio Gornji Grad – Regionalni časopis za književnost i kulturu u prijelomu epohe. Godine 2013. pokreće Gornjogradski književni festival, a 2018. regionalni književni festival pod nazivom “Književnost u četiri godišnja doba”, s idejom da se dijalog među piscima, s ciljem obogaćivanja kulturnog života, nastavlja svakog godišnjeg doba u drugoj zemlji regije.

Književni opus autora

- Ljubljanski proces*, Ljubljana 1987.
- Gospa iz Međugorja*, Zagreb, 1989.
- Nesretna fortuna – Gatalica kneginje Katarine Zrinske*, Beograd 1989.
- Domovinski rat: interview*, Zagreb 1993.
- Duhovnosti novog doba: historiozofska monografija*, Zagreb 1994.
- U pandžama pohotnog Zmaja*, roman, Rijeka 2010.
- Pjesme od formata*, Zagreb 2012.
- Arkadijski brevijar*, romansirane novele, Zagreb 2011.
- Intimna sanjarica Zagreba*, priče, Zagreb 2013.
- Bivši čovjek*, roman, Zagreb 2015.
- Riječnik purgerskih riječi i izraza* (urednik), Zagreb 2015.
- Neskončno*, pjesme, slovenski, Koper 2016.
- Pjesme izgubljenih ljeta*, Zagreb 2019.
- Smrt Jamesa Joycea*, priče, Rijeka 2021.
- Samuraji Šanka*, haiku, Zelina 2020.
- Samurai in Bar*, prijevod na engleski, Zelina 2023.
- Pjesme Vojnika*, Zagreb 2023.
- Posljednji Štignjedeci*, roman, Zelina 2023.

Sadržaj

Uvod: Legenda o čarobnom brijegu	5
Prvo uzdizanje: Povratak	9
Drugo uzdizanje: Kod Dananića	29
Treće uzdizanje: U vinogradu	41
Četvrto uzdizanje: Pisma Sare iz Mantove	53
Peto uzdizanje: Sveta obitelj	67
Šesto uzdizanje: Seljačka republika Hrvatska	87
Sedmo uzdizanje: Bitka kod Lužana	101
Epilog: Posljednji Štignjedeci	105
O autoru	107
Književni opus autora	109

